

JELENTÉSEK

A BUDAPESTI TÖRTÉNETI MÚZEUM LELETMENTÉSEI ÉS ÁSATÁSAI AZ 1962–1965. ÉVBEN

A fővárosunk területén évről évre erőteljesebben folyó építkezések, közművesítések a régészeti megfigyeléseknek minden eddiginél nagyobb lehetőséget biztosítanak.

Kutatásainkkal az élet üteméhez igazodtunk. Elsősorban beruházásokkal kapcsolatos preventív, vagy egyidejű régészeti feltárásokat végeztünk az elmúlt esztendőkből.

A kutató kollektíva tervátásait úgy állította össze, hogy lehetőség szerint egy-egy régebben húzódozó részletkérdést zárjon le, vagy nagyobb energia ráfordításával tisztázza a felmerült problémákat.

Intenzív együttműködést szerveztünk a beruházó vállalatokkal, melynek eredményeként a tervezett építkezések helyszíni szemlén részt veszünk, és így több esetben mód nyílik arra, hogy az archeológiailag veszélyeztetett területeket a földmunkák megindulása előtt átvizsgálhassuk.

Tervátásaink mellett számos jelentősebb és szerényebb adatot szolgáltató leletmentést is regisztrálhatunk.

Feltártuk az *Érd—ilkamajori* nyíltszíni paleolit telepet, Magyarország harmadik középső paleolitikus lelőhelyét.

Békásmegyeren a későbronzkori és koravaskori temető ásatását folytattuk. A sírok száma eddig 196, melyekben számos aprólelet között nemzetközi jelentőségű kerámia került felszínre.

Fővárosunk *római kori* emlékeinek kutatása Aquincum területére összpontosult. A Magyar Tudományos Akadémia távlati tudományos terveként végezzük feltárásainkat az aquincumi légió tábor és katonaváros területén.

A III. ker. Tavasz utcában sikerült megtalálni a várost délről határoló védőfalat a hozzá kapcsolódó vizesárokkal. A falon belül — a III. ker. Flórián téren — folytathattuk az 1778. évi első magyar régészeti feltárást. A Schönvisner István által kiásott nagy fürdő egy részét az ásató még a feltárás évében publikálta. Az 1960-ban megindult és 1965-ben befejeződött építkezés kapcsán felszínre kerültek az épület további helyiségei, nympheuma. Az épülő lakóház alapozási terveit megváltoztatva — Magyarországon először — olyan megoldás készült, hogy a hatemeletes lakóház egy része pillérek áll. A pillérek között bemutathatóvá váltak a fürdő falai. Az apoditeriumban kiállítást rendeztünk be föld alatti múzeum formájában. Az aquincumi polgár- és katonavárost ellátó vízvezeték forrásait kutathattuk a *Római fürdői* erdei strand területén. Felszínre kerültek az egykori kútház fakonstrukciói. Több épületben bedőlve feliratos oltárkövek állottak.

Az *aquincumi polgárvárosi* épületek *rekonstrukciós* állagmegóvási munkáihoz perióduskutató régészeti feltárás kapcsolódott. A közel száz éve megindult polgárvárosi feltárások eredményeként felszínre kerültek a falak az időjárás, a dús vegetáció és a háborús események során erősen megrongálódtak. Elpusztult a feltárt városrészt övező kerítés is. Ennek helyreállítása után (1960—61) az Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem Építészettörténelmi Tanszékének, majd az Országos Műemlékfelügyelőségnek bevonásával (Hajnóczy Gyula és Vladár Ágnes) elkészültek a nagy közfürdő és fórum, macellum és környéke, a város DNy-i insulája, a nagy lakóház, a kettős fürdő, a Mithraeum és környéke, valamint a polgárvárosi amfiteátrum rekonstrukciós tervei.

A *perióduskutató* feltárások nagyobb munkaerő-ráfordítással 1960-ban indultak meg. A múzeumépület és oszlopcsarnok déli szárnyánál, valamint a macellum belsejében i. sz. I—II. századi falak alatt *kelta eraviszkusz* lakóödrök kerültek felszínre. 1961—62-ben a *basilica, palaestra* és *kis forum* területén végeztünk perióduskutató munkát. Mindenütt bővült az alaprajz és kibontakoztak a korábbi — i. sz. I—II.

századi — falak. 1963-ban a *nagy lakóháztól* D-re sikerült a II. és III. századi réteget különválasztani. 1965-ben a város DNy-i *insulájában* több periódus között, mint legkorábit, az i. sz. II. századi réteget választhattuk külön. A *polgárvárosi amfiteátrumnál* kikutattuk az arénába vizet vezető csatornarendszert. Ugyanebben az évben a *macellum* térségének kutatása az alaprajz új kiegészítéséhez vezetett.

Aquincummal a római korban kapcsolatot fenntartó *albertfalvi tábor* és *canabae* kutatása 1962—65. években az előző évekhez hasonlóan folytatódott, ipari műhely és új épületrészek kerültek felszínre. Új adattal gazdagodtunk egy eddig teljesen ismeretlen kelta eraviszkusz és római kori telep felbukkanásával a *Budaörs—Kamaraerdő*-i mélyszántás során.

Nagy kiterjedésű avar temető sírjait tártuk fel 1964—65-ben a XX. ker. Vöröskereszt utcában. Közöttük két lovas temetkezést figyelhettünk meg.

A középkori várnegyed képének rekonstruálásához jelentős épületekkel gazdagodtunk az 1964—65. évi kutatásaink során.

A *Táncsics Mihály u. 25. sz.* ház tatarozása alkalmával 1964—65-ben feltárhattuk egy gótikus zsinagóga jelentős épületmaradványát. 1965-ben a *Halászbástyán* a gótikus Szent Mihály kápolna maradványai kerültek felszínre, és újabb kutatásokat folytattunk az egykori domonkos kolostor területén. A Várnegyedben végzett leletmentések során, értékes adatokat nyertünk a város középkori történetéhez.

Pesten a nagyszabású építkezések nyújtottak lehetőséget jelentős kutatások elvégzéséhez. 1962-ben a *Március 15. téren* az Erzsébet híd építésével, illetve a hídfő kialakításával kapcsolatban ásatásokat végeztünk a XV. sz.-i Szent Mihály kápolna területén és környékén. Az Astoria aluljáró hatalmas munkagödörben 1963-ban a középkori Pest főkapuja, a Hatvani kapu és az előtte állott rondella maradványát tártuk fel.

Folytattuk az *I. ker. Színház u. 5—7. sz.* alatt a pasapalota feltárását.

Kaba Melinda

ŐSKOR

Érd-Parkváros (Pest m., budai j.). Közvetlenül Budapest határán 1963-ban és 1964-ben paleolitikus szabadtéri telepátásat folyt. A feltárás során bontakozott ki Magyarország harmadik nagy középső paleolitikus (moustérien) lelőhelye. Sikerült az egész telepet teljesen feltárni, melynek kiterjedését az ásatás befejezése előtt talajfúrásokkal is ellenőriztük. Megállapítható, hogy ez a lelőhely a hazai moustériennek egy újabb települési formája. A két kultúrretegű lelőhely ásatási eredménye: nagymennyiségű faszénanyag. A stratigráfiai megfigyelés, a geodéziai felmérés jó alapot szolgáltat a telep geokronológiai vizsgálatához és a terület morfológiájához.

G. Csánk Veronika

III. ker. Békásmegyér. Vöröshadsereg útja 280. Egyetértés Tsz. Az előző években megkezdett kutatások folytatásaként 1963-ban neolitikus telepfeltárást végeztünk. Az ásatás során a zselizi kultúrához tartozó gödrök mellett azonos kultúrájú kerek lakógödörben részben zsugorított csontvázas sírt, egy másik gödörben pedig teljes szarvascsontvázat tártunk fel. A feltárás területén a neolitikus telep szintje fölött egy korabronzkori urnasírt, egy szórthamvas sírt harang alakú edénymellékletekkel és egy rossz megtartású csontvázas sírt találtunk.

G. Csánk Veronika

III. ker. Békásmegyér — Buváti vízisporttelep. A telek a III. ker. Vöröshadsereg útja és a Duna-part között fekszik. Vívezetékcső lefektetése közben, 1962-ben őskori telepmaradványok kerültek elő. A hitelesítő feltárás során előző korú hulladékgödrök leletanyagát sikerült egymástól elkülöníteni. Ezen a területen neolitikus, rézkori, bronzkori és késővaskori telepek megfigyelésére nyílt lehetőség. Feltártunk továbbá egy félig feldúlt, bodrogkeresztúri kultúrához tartozó sírt. Egy másik hasonló sír elpusztult. A leletanyag zömmel péceli (badeni), ill. korai nagyrévi kultúrához tartozik.

G. Csánk Veronika

XVII. ker. Csabai u. 64. 1962-ben építkezés közben badeni-péceli kultúrához tartozó tűzhely került felszínre. A leletmentés során vastag tűzhelyrétegről nagyméretű hombáredény, tálak, urnák töredékeit és

deszkalenyomatos paticsokat gyűjtöttünk be. A környéken tett megfigyelések szerint a lelőhely környékén nagy kiterjedésű, hasonló kultúrájú telep lehetett.

G. Csánk Veronika

XI. ker. Budafoki út 78. Betonelemgyártó V. 1965-ben a Betonelemgyártó V. telephelyén levő dombhát elhordása során őskori edénytöredékek kerültek felszínre. A leletmentő ásatás két nagyobb méretű lakógödörészlet és egy kisebb méretű hulladékgödör megfigyelését tette lehetővé. A gödrökből előkerült nagy mennyiségű házikerámia, állatsontanyag, csont- és kőeszközök a péceli (badeni) kultúrába tartoznak.

G. Csánk Veronika

XXI. ker. Csepel-Hárosi Dunapart. 1962-ben gázcsőárok gépi ásása közben régészeti jelenségeket, őskori gödrök nyomát, cserepeket, csontokat találtak. A leletmentés során 1 km-es szakaszon 41 beásás nyomát figyeltük meg; ebből kettő középkori házalap, ill. hulladékgödör volt, a többi zömmel korabronzkori telep gödre volt.

K. Schreiber Rózsa

Érd-Diósi út. Érden a Diósi út 39. sz. alatti ház telkén 1965-ben gödörásás alkalmával kerámiatöredéket és emberi hamvakat találtak. A helyszínen sikerült egy urnatemetkezés maradványait bronzékszer melléklettel feltárni. A temetkezés a középső bronzkorba sorolható.

Kőszegi Firgyes

III. ker. Aranyhegyi u. 22639 hrsz. Az ÉNy—DK-i irányú kisnyomású földgázvezeték munkálatai során 1962-ben egy őskori telep gödreit bolygatták meg. Lelőhelyrögzítés alkalmával, több zóki kultúra makói csoportjába tartozó edénytöredéket gyűjtöttünk össze.

K. Schreiber Rózsa

III. ker. Békásmegyér. A Vöröshadsereg úton az 1961. évi ásatás területétől Ny-ra folytattuk a korabronzkori és koravaskori temető feltárását az 1962—1965. években. A bronzkori sírok javarésze harangedény és nagyrévi kultúrájú, a koravaskoriak Vál I. típusúak. Az eddig feltárt sírok száma 196.

Nagy László—Schreiber Rózsa

I. ker. Gellérthegy D-i oldalán. 1963-ban az ún. „Jubileumi park” építésénél, késő La Tène — kora-császárkori kerámiatöredékek kerültek elő, feltehetőleg az eraviszkusz telephez tartozó beásás- és tűzhelynyomokkal.

Wellner István

RÓMAI KOR

III. ker. Római fürdő. Az Erdei strand modernizálása, valamint a Camping létesítése során a római kori vízvezeték kiindulásánál 1963 és 1964-ben feltártuk a római kori forrásfoglalásokat, fa- és mészkőcsatornákat, az aquaeductus falmaradványát. Mind a 14 forrás mellett rekonstruálható volt az egykori kútház fa- és terrakotta konstrukciója, 11 épületben megvoltak még az Aesculapius és Hygieia, illetve Apollónak és Sironának, Silvanusnak, Sol invictusnak állított oltárok. Az ásatás során tisztáztuk a forrásokat és a főággal összekötő csatornarendszer szerkezetét. A forrás csoporttól Ny-ra többhelyiséges épület falmaradványait bontottuk ki.

Sz. Póczy Klára

III. ker. Szentendrei út 139. Aquincum, Polgárváros. Több éves szünet után 1960-ban megindult az aquincumi polgárvárosi perióduskutatás, az ókori város több pontján 1962—65-ben is folytatódott.

Palaestra. Az aquincumi romterület konzerválásának terve tette szükségessé, hogy (az Aquincumi Múzeum előtti területen) a múlt században feltárt több épületben tisztázzuk a falak kapcsolódását, padlószinte-

ket, bejáratokat stb. Így került sor az ún. palaestra átvizsgálására. Ennek során megállapíthattuk, hogy a jelenlegi rommaradványok alatt K-Ny-i tájolású korábbi kőépület alapfalai húzódnak. Az épületet a tornacsarnok miatt bontották el a III. sz. elején. Az elplanírozott rétegből vakolat- és kerámiaradványokat szedhettünk fel. A palaestra É-i végében csatornákkal tagolt bázist, mészkő vályúkat és kőmedencék töredékeit találtuk.

Sz. Póczy Klára

Basilica. 1962-ben a polgárvárost Ny—K irányban átszelő via decumana és az abból É felé kiágazó széles kőlapos út (A) között fekvő Basilica É-i felét kutattuk át, ahol Torma Károly és Kuzsinszky Bálint korábbi ásatásai összefüggő falmaradványokat nem találtak. Az újabb ásatásoknak az említett területen sikerült négy különböző periódust szétválasztania. A Basilica területe a III. és IV. periódusokban az aquincumi polgárváros közigazgatási és vallási központjának tekinthető, a Fórum szerves része volt. A terület IV. sz.-i történetét a korábbi ásatásoktól lehordott felső rétegek hiánya miatt nem ismerjük.

Nagy Tibor

Nagy fürdőtől D-re: kis fórum és macellum. 1965-ben ugyancsak az aquincumi rommezőben folyó állagmegóvási munkák szükségessé tették a „DBCE” utcák által határolt insula átkutatását a régészeti szempontból problematikus pontokon. Ennek során előkerült a laconicum és a „C” utca között egy 8 helyiséges épület műhellyel és elárúsítóhelyiségekkel. Tisztáztuk a laconicum és a macellum között, a korábban „kis fórum”-nak nevezett térségben, egy középület alaprajzát. Ásatást folytattunk a macellum téglalap alakú területének északi és nyugati felében, ahol még sohasem kutatták át rendszeres ásatással a területet. Az újonnan előkerült összefüggő falmaradványok módosítják a vásárcsarnok feltételezett alaprajzát és rekonstrukcióját. Feltártuk a „C” utcát szegélyező porticust mintegy 60 m-es szakaszon, a hozzá csatlakozó elárúsító bódékkal. A macellum déli oldalán az „E” utcára nyíló fazekasműhely egyik kemencéjét, mellette szárítóhelyiséget és a kerámiaraktár elplanírozott törmelékanyagát találtuk. Az átkutatott területen mindenütt több építési periódust figyelhettünk meg s ebből rekonstruálhattuk a városkép kialakulásának fontosabb szakaszait.

Sz. Póczy Klára

A nagy fürdőtől K-re, a „D” és „B” utca sarkánál 1963-ban tereprendezés során épület került elő. A kerámiaanyag tanúsága szerint a II. sz.-ra tehetjük. A III. sz.-ban az úttest szintjét megemelték. Ebből a periódusból falfestmények kerültek elő. A „B” utca K-i felében boltsor húzódott. Az épületet teljesen kibontani nem tudtuk, mivel a múzeum épülete alá húzódott.

Parragi Györgyi

A macellumtól D-re kialakult insula XIV. épületének terében 1965-ben tisztáztuk az építkezési periódusokat. A gödörlakások rétege felett, amelyhez tüzelőkemence is tartozott, két kőfalas építkezés létesítményei feküdtek egymás felett. Különböző kori kőfalak és pillérek mutatkoztak a feltárások során.

Szilágyi János

Az ún. nagy lakóház K-i szárnyán rövid perióduskutatást végeztünk 1964-ben. A lakóház K-i szárnya az i. sz. II. század végén, i. sz. III. század elején épült. Helyén az i. sz. II. században nagyobb kőépület nem állott fenn. Korábbi településmaradványai a fürdőépülettel összefüggő helyiségben kerültek elő. Ezek sorában megemlíthető a sütőkemence, amelyet az i. sz. II. század végén elplaníroztak. Az eddiginél pontosabban sikerült tisztázni a DK-i sarokhelyiség fűtőberendezését és a peristyl udvarrész csatornahálózatát. A nagy lakóház K-i szomszédságában fekvő mélyebb terület az eddigi jelenségek szerint beépítetlen volt.

Nagy Tibor

A nagy lakóháztól D-re levő insula perióduskutatása folyt 1963-ban. Sikerült egy i. sz. II. és III. századi réteget különválasztani. Az épület D-i részén előkerült egy K-Ny-i irányú, kőlapokkal fedett úttest. Erről az úttestről nyílt az épület bejárata.

Parragi Györgyi

A Mithraeumtól K-re 1964-ben kutatást végeztünk. Többek között előkerült egy kéthelyiséges lakóház padlófűtéssel; falait az i. sz. III. sz.-ra jellemző falfestmény és stukkópárkány díszítette. Az épülettől K-re téglabélletű csatorna és i. sz. II. századi kerámiával keltezett falmaradványok kerültek elő.

Parragi Györgyi

A polgárvárosi amfiteátrumban végeztünk kutatást 1963-ban. A Nemeseumból csak az agyagba rakott alapfalaknak kis kőhalmazait találtuk meg. A K-i főkapu alatt feltárt csatorna 14 méteren belül 69 cm-t lejt az aréna felé, tehát annak elárasztására szolgálhatott.

Szelvényt húztunk az arénát övező pódiumfalon át a nyugati kaputól DK-re. A nézőtér alatti földfeltöltésben a római kori humuszréteg teteje 250 mm-rel fekszik magasabban, mint ennek a falnak a padkafel-színe, és 200 mm-rel van magasabban, mint a szegélykő teteje a Ny-i kapu és az aréna határvonalában.

Szilágyi János

III. ker. Aquincum-Polgárváros, Aranyhegyi patak menti temető. Az aquincumi polgárváros koraccsá-zárkori temetőjének rítus-megfigyelő rövid feltárása során égetéses és csontvázas sírokat bontottunk ki. Több aediculához tartozó faragott kőtöredéket találtunk. Az újonnan feltárt sírok helyét rögzítettük Nagy Lajos 1926—29. évi temetőtérképébe. Ez utóbbi felmérés hitelesítése és kataszteri fixpontokhoz történő mé-rese előzőleg, 1957-ben történt.

Kaba Melinda

III. ker. Tarhos u. 44. sz. A Tarhos u. és Óvári u. találkozásánál (É—Ny saroktelken) gázcsőárokban mintegy 25 m hosszúságban római kori járósíntet, épülettörmeléket vágta át a földmunkások. A császár-kori réteg mindössze 20—25 cm vastag volt, de jelzi, hogy a közelben épület állhatott. Feltehetően ennek falát vágta át a Tarhos u. készítésekor, mert a jelenlegi kocsút szintje fölött a hegyoldalban a római kori járósíntnek megfelelően falmaradvány látható.

Sz. Póczy Klára

III. ker. Jablonkai út 15/a. Alt József telkén vízvezetékcső árkának ásása közben egy tömbből kifara-gott díszítetlen kősírláda került elő. A sírban mumifikálva eltemetett fiatal nő tetemét találtuk többretegű pólya, halotti lepel, halotti cipő erősen megrongálódott maradványaival. A váz nyakán és karján kék üveg-gyöngyök, karján csont karperecek, ujján egyszerű bronz gyűrű volt. A halott mellett növénymaradványo-kat figyeltünk meg, többek között gyümölcsmagvakat, leveleket.

Sz. Póczy Klára

III. ker. Meggyfa u. 18 521. hrsz. A telken, az iskola É-i falához támaszkodó töltés elhordásakor, a már feltárt rommezőhöz csatlakozva 1963-ban római kori csatorna és É—D irányú fal egy szakasza került elő. Kiszedett falnyomok között lesározott padlószinten falfestmény- és tegula-töredékeket találtunk. A kíséző kerámia i. sz. II—III. századi.

Wellner István

III. ker. Miklós tér — Kórház u. sarok. A lakóház udvarán megnyitott két blokkban kerestük a katonai nagyfürdőhöz esetleg északon tovább csatlakozó épületeket 1962. évi feltárásunk során. Az erős feltöltés miatt a rendelkezésre álló keretek között nem sikerült a két blokkban feltűnt K—Ny-i irányú falak helyzetét tisztázni.

Kaba Melinda—Szilágyi János

III. ker. Flórián tér 3—7. A ház pincéjében fenntartott aquincumi katonavárosi nagyfürdő kiterjedésé-nek tisztázására a jelenleg használatban levő tüzelőtároló rekeszek között kutatóárkokat húztunk 1962-ben. Három árok negatív eredményt adott, míg a negyedik árokban feltűnt a szomszédos telken előző években feltárt nympheum termékének D-i fala.

Kaba Melinda

III. ker. Fő tér 1. Az udvaron 1963 júniusában az aquincumi légiótábor kiterjedésének és védelmi rendszerének kutatását folytattuk. Egy ponton átvágtuk a Domitianus-kori légiótábor D-i védőfalát és kettős árokrendszerét a vele kapcsolatos via sagularis belső kísérő faláig. A védőfal 2 m vastag, iránya Ny felé: Föld u.—Tavaszi u.—Korvin Ottó tér É-i házsora, ill. széle.

Az előző kutatáshoz kapcsolódva a ház udvarán késő középkori falakat és X—XI. századi kerámiával datált települési réteget határoztunk meg. Előkerült még két hamuval, faszénnel, ill. XIII. századi cseréptöredékekkel teli gödör. Az értékes korai települési rétegre való tekintettel a jövőben ezen a területen tovább kutatunk.

Szilágyi János—Bertalan Vilmosné

III. ker. Tavasz u. 15—17. sz. ház udvarán 1962-ben feltárást folytattunk. Feltehetően a Traianus-kori légiós tábor D-i védőfalának darabja, az a K—Ny-i irányba vonuló 67 cm széles padkájú mészkőfal, melyet a kétemeletes lakóház közelsége folytán teljes szélességében nem bonthattunk ki. Közeliében úttest (via sagularis?) és csatorna nyomai mutatkoztak. Kétperiódusú, ugyancsak római kori kemence és egy pince került még itt felszínre.

Szilágyi János

III. ker. Szőlő u. 60—64. A telken 1964-ben és 1965-ben házalapozás során későrómai sírok kerültek elő. A peremes téglából összeállított koporsóban a halott nyújtott helyzetben feküdt, feje a sír nyugati oldalán arccal K-nek fordult. Melléklet a sírban nem volt.

A későrómai temető sírjai között avarkori temetkezések is előkerültek. Az egyik sírban a korai avar korszakból jól ismert égetett agyag kulacs volt mellékletként elhelyezve. A telek belső részén K—Ny-i irányú 1 m széles fal, a Ny-i részén mészhabarcsba rakott, 0,8—1 m vastagságú ÉNy—DK-i irányú falmaradványok kerültek elő. Valószínűleg annak az épületnek részei lehettek, melyet ezen a területen Szilágyi János tárt fel 1951-ben és 1958-ban.

Parragi Györgyi—Kőszegi Frigyes

III. ker. Lajos u. 162. A Lajos u. — Zichy u. — Óbudai rkp. — Árpád híd közötti terület rendezésével kapcsolatban az átkutatott területen a legalsó szinten korabronzkori telepnymokat figyelhettünk meg. Ezekben alapozták a II. sz. elején a római épületeket. Ezeket a III. században megújították, de a IV. sz. elején lebontották, hogy egy eltérő tájolású középületet emelhessenek a korábbiak helyén. A IV. sz. második felében a felhagyott épületek egy részébe már temetkeznek (4 csontvázas sír melléklettel). A római rétegek fölött a középkorban utat szegélyező épületek húzódtak, szintén több periódusban.

Sz. Póczy Klára

III. ker. Bécsi út 126. sz. alatti telken 1965-ben leletmentést végeztünk. A pilléralapok ásása közben egy római épület és egy vízvezeték maradványai kerültek elő, nagyon sok, főleg i. sz. I. és II. század első felére jellemző kerámiaanyag kíséretében.

Parragi Györgyi

II. ker. Frankel Leó út 96. Támfal építésénél egy csontvázas és egy hamvasztásos római kori sírt találtak 1962-ben. Előbbit csak részben lehetett feltárni. Fejjel É felé feküdt. A hamvasztásos sírnál az égett csontmaradványok felett különböző agyag- és üvegedényeket, bronztárgyakat és egy Antonius Pius érmet találtak.

Wellner István

XI. ker. Albertfalva, tábor. 1965-ben tervátsatást végeztünk az albertfalvi tábor északi oldala előtt, ahol a vicus É-i részének első nagyobb középülete került részben elő. A Ny—K irányú hosszúkás kőépület K-i traktusán kváderfalas terrazzópadlós helyiséget tártunk fel, amely fürdőmedence céljait szolgálta. A terrazzópadlós helyiséghez Ny felé még két nagyobb kavicsolt udvarrész húzódik, melyet D-i és Ny-i irányban kisebb helyiség sorok, valószínűleg bolthelyiségek zárnak le. A kutatás e felületen nincs lezárva, de már most kirajzolódik az É-i teleprész fórumszerű körzete. A fürdőhelyiséges épület DK-i szomszédságában szabály-

talán négyszögű terrazzópadlós felület mutatkozott. Az előkerült emlékanyag az épületet az i. sz. II. századra keltezi.

1962-ben a praetorium D-i szomszédságában végeztünk kutatást. A parancsnoki épület D-i oldalát, akárcsak az É-it, a via principalisból kiágazó 5 m széles kavicsos út szegélyezi. Az út déli oldalán többször átépített nagyobb lakóépület maradványait találtuk meg. A praetorium felé az épület alacsony védfallal zárul. Emögött hosszú, folyosószerű traktus helyezkedett el, amelyből kisebb négyszögű helyiségek nyíltak D-i irányba. Az épület Ny-i szárnyán első ízben találtunk Albertfalván nagyon jó fenntartású hypocaustum berendezést. Az eddigi adatok szerint a kőtáborhoz tartozó épület az i. sz. II. század elején épült. A III. század első felében még használták. Az épületen belül eddig három periódus választható szét. A felmenő falrészekbe korábbi épületek anyagát (párkányok, oltárkövek) is beépítették.

1963-ban az auxiliaris táboroktól É-ra fekvő *canabae* (Hunyadi János út 18.) D-i részén végeztünk építkezést megelőző régészeti feltárást.

Megtaláltuk a limes útból Ny felé a *canabae* területére kiágazó eddig ismert mellékútvonal további szakaszát, mely nagyjából a limes úttal párhuzamosan É—D irányban szeli át a *canabae* K-i részét. A bekötő út az i. sz. II. század folyamán épült ki. Az útvonal szintje alatt korábbi, még az I. századra visszanyúló beásásokat találtunk. Ezek közül az egyik lakógödör hossz tengelyében a tetőzetet tartó cölöplyukak is előkerültek. A bekötő úttól Ny-ra bőráztató műhelyt tártunk fel, kereken 45 m hosszúságban. A műhely három, nagyjából párhuzamosan Ny—K-i csatornából, és az ezek között kiképzett kisebb-nagyobb áztató teknőkből állott. A műhely az állatbőrök áztatásához szükséges vizet a K-i szomszédságban telepített kutakból nyerte. A szennyvizet egyszerű duzzasztóberendezéssel mellékcsatornákon vezették el a víznyelőkbe. A műhely aránylag rövid életű volt, a II. század elején létesült és a század közepe táján már elhagyták.

Nagy Tibor

Budaörs-Kamaraerdő, Hosszúrét (Pest m., budai j.). Mélyszántás során 450 m × 66 m-es sávban több római kori épülethez tartozó törmelék, küszöbök, tegula került felszínre 1963-ban, valamint összetört hombárban 2234 db i. sz. III. század közepével záródó ezüst éremleret. A szántott területen 1963—1965-ig végzett kutatás hypocaustumos fűtéssel ellátott helyiségeket tárt fel. Sikertelenül körülhatárolni egy római kori épület kiterjedését. A kőépületek alatt földbe mélyített bennszülött lakógödrök rajzolódottak ki, melyeknek egyikét feltártuk. A barázdák törmelékretegéből nemcsak római, kelta, hanem nagyszámú bronzkori és koravaskori edénytöredékeket is gyűjthettünk össze.

Kaba Melinda

NÉPVÁNDORLÁSKOR

XXII. ker. Vöröskereszt u. Csatornázási munkálatokkal kapcsolatos földkitermelés során nagy kiterjedésű avar temető maradványai kerültek elő az 1964. és 1965. évi ásatás alkalmával. Összesen 9 csontvázas sír helyét rögzítettük. A sírok közül kiemelkedő jelentőségű a sajnos már bolygatott két lovas temetkezés. A Talajerőgazdálkodási Vállalat telephelyének udvarán kijelölt felületek során összesen öt sírt sikerült feltárunk, ezek közül kettőben gazdag övgarnitúras férfi csontváza feküdt. Az ásatási munkáknál részt vett dr. Erdélyi István kandidátus.

Kőszegi Frigyes

XVIII. ker. Lakatos u. A Főv. Csatornázási Vállalat telephelyén 1964-ben rituális koponyatemetkezés került elő vaslándzsával. Az előkerülési körülményeket utólag tisztáztam, melyek szerint a leletek fölött nagyméretű köveket helyeztek el. Feltehetően későrómai vagy korai népvándorlás koriak lehetnek.

Kőszegi Frigyes

XI. Sztregova u. A Főv. Patyolat V. létesítendő telephelyén előzetes feltárásokat végeztünk, amelyek során korai bronzkori, ill. korai vaskori település maradványait (szemétködrök) sikerült rögzítenünk. A szórványosan képviselt bronzkori leletek mellett a váli kultúra régebbi szakaszába keltezhető kerémia érdemel figyelmet.

Nagy Tibor—Kőszegi Frigyes

KÖZÉPKOR

I. ker. Szentháromság tér. A Nagyboldogasszony-templom középkori temetője. 1963-ban a főtemplom déli hosszfalától délre csatornázási munka során mintegy 60 m hosszú szakaszon bolygatott emberi csontvázmaradványok kerültek felszínre. A hajdani temető legfelső sírreége közvetlenül az útburkoló kövek alatt mutatkozott. Ez annak a jele, hogy a középkori temető megszűnése óta ezen a területen jelentős szint-süllyesztést végeztek. Hogy a temetkezésről áttekinthetőbb képet nyerjünk, a templom délkeleti Mária-kapuja közelében 3×4 m-es kutatóblokkot nyitottunk, melyet 3 m mélységig ástunk. A blokkban 6 sorban egymás alatt fekvő sírok rétegeit tártuk fel. A legfelső sírretegben Zsigmond obulusa került elő, a legalsóban — 2,25 m mélyen — IV. Béla dénára. Megállapítható volt az is, hogy az 1370 körül épült Mária-kaput a temető XIII—XIV. századi sírretegére alapozták.

Zolnay László

I. ker. Halászbástya. A gótikus Szent Mihály kápolna maradványai. Korábban Gerő Győző állapította meg, hogy a Halászbástya ún. Hétvezér-lépcsője alatti térségben a Szent Mihály kápolna altemploma rejtőzik.

1965-ben a Halászbástya déli szakaszán, az említett lépcső és a Szent István szobor közötti területen csatornaásás során átvágták a kápolna felmenő déli falát. Mentőásatással feltártuk a fal mintegy 15 m hosszú szakaszát a déli és délnyugati támpillérmaradvánnyal és a nyugati homlokzat déli sarkán a félkör alaprajzú egykori csigalépcsőtorny alapoását.

A nyugati homlokzati falmaradvány előtt nyitott kutatóárokban közvetlenül a felszín alatt, a Nagyboldogasszony-templom középkori temetőjének — melléklet nélküli — sírjait találtuk. Ez is amellet szől, hogy a kápolna építésekor a XV. században átvágták a XIII. század óta használt temetőt.

Zolnay László

I. ker. Szentháromság u. 4. előtt középkori épület pincéje került elő. Ennek alapján megállapítható, hogy az utca nyugati szakasza a középkorban beépített volt. A XVII. századi térképek még azt az állapotot tükrözik.

Bertalan Vilmosné

I. ker. Táncsics Mihály u. 11. sz. házhoz vezető síkatorban csatornázás alkalmával középkori épület három É—D-i irányú fala került elő, alatta boltozott pince húzódik. A pinceboltozat alatti rétegből 1963-ban XIII—XIV. századi kerámia került elő.

I. ker. Táncsics Mihály utcában földmunkák során 1963-ban a középkori úttest újabb részletei kerültek elő. Az útalakítás korát a bőséges számban talált XIII. századi kerámia határozta meg. Ugyancsak véges-végig az út tört köves rétegében ismét hatalmas tömegű amorf vasanyag jelentkezett, amint ezt már 1961-ben is észlelték.

Zolnay László

I. ker. Tóth Árpád sétány 28. sz. ház előtt a középkori várfal részletét és egy K—Ny-i irányú pincét tártuk fel. A pince nyugati zárófala a várfal mellé épült. A pince, ill. az egykor felette állott épület az Uri u. 40. sz. ház déli traktusának — eredetileg önálló épület — folytatása. A pince É-i oldala mellett téglából épült vízgyűjtő-aknát és agyagcsöves vízvezeték részletét tártuk fel. Ez a leletmentő ásatás szerves része volt annak a — már több éve folyó — feltárásnak, mely a vár nyugati erődrendszerének tisztázását célozza.

Bertalan Vilmosné

I. ker. Váralja utcában csatornázási munka során közvetlenül az útburkolat alatt középkori szeméttel betöltött fekáliagödrt találtunk. A betöltési anyagból igen gazdag XV—XVI. századi kerámia- és üveganyag került elő 1965-ben.

Bertalan Vilmosné

II. ker. Gyorskocsi utca 22. Középkori Szent Péter templom. A korábban kezdett feltárás folytatásaként 1965-ben a XIII. századi szentély további részletét tártuk fel.

H. Gyürky Katalin

II. ker. Budakeszi út 91—97. Középkori budaszentlőrinci pálos kolostor területe és környéke. 1961-ben a Fővárosi Tanács Barlangkutató csoportja megkezdte a hárshegyi Báthory-barlang feltárását. Ez a társadalmi munkával végzett kutatótevékenység jelenleg is folyik. Az már a kutatás elején kitűnt, hogy a barlang nemcsak barlangtani és geológiai, de régészeti szempontból is fontos terület. Mind a barlangszáj előtt, mind a barlang tömedékében igen nagy számban kerültek felszínre őskori és középkori (XIII—XIV. sz.) cseréptöredékek. A végleges eredmények értékelése előtt is bizonyosnak látszik, hogy az őskor embere lakóbarlangként használta ezt a természetalkotta menedéket, majd a középkorban — feltehetően a pálosok — alakították tovább vasbányászás céljából. Még a XVIII. században is több konzorcium alakult a budai János- és Hárshegy latens fémkincsének felkutatására.

Feltárásra került még a hajdani kolostor területén egy 10 m×10 m-es, 8,80 m×8,60 m-es belvilágú, feltehetően a XV. században épült torony maradványa, valamint egy 22 m mély, gondosan faragott kváderkövekkel bélelt középkori kút.

Zolnay László

III. ker. Kálvin köz 2—6. sz. épületek előtt a járdán földmunkák során a középkori óbudai királyi vár kápolnájának és annak déli oldalához csatlakozó helyiség falának újabb részletét határozhattuk meg. A szentélyben és a szomszédos helyiségben 1965-ben az egykori vörösmárvány padozat maradványa is előkerült.

Bertalan Vilmosné

V. ker. Kossuth Lajos u. Hatvani kapu és rondella. A középkori pesti városfal a XV. század végén épült. Három kapuja, ill. kaputornya volt, melyeket a városfallal együtt a XVIII—XIX. század fordulója táján részben lebontottak, részben beépítettek. A kapuk közül a legnevezetesebb a város K—Ny-i főútvonalán állott Hatvani kapu volt. 1963-ban a kapu, ill. rondella egykori helyén, a mai Kossuth Lajos u.—Múzeum krt. kereszteződésénél az aluljáró építése idején alkalom nyílt a középkori kapu és az előtte álló rondella pontosabb helyének meghatározására. Az Astoria Szálló mellett ásott kábelaknában 1,20 m mélységben előkerült a középkori kapu egyik felvonóhíd-tartó gyámköve. A XVI. században épült félkör alakú rondella 16 m hosszú, 3,30 m magas és 6 m vastag, kváderekből épült alapfala ugyancsak felszínre került az aluljáró hatalmas munkagödrében. A feltárt falmaradványból kiszűrhető, hogy a rondella egykori teljes átmérője 40 m volt. Az alapfalak mellett 4,30 m mélységben XIII. századi cseréptöredékeket találtunk.

Feuer Istvánné

V. ker. 15. Március tér. Pesti Szt. Mihály kápolna. A múlt század végén a mai Erzsébet híd melletti, azóta megszűnt Duna u. 4. sz. házban egy kisméretű, csúcsíves, bordás, boltozatos, gótikus kápolna állt. A kápolnát magában foglaló épülettömböt századunk elején, az Erzsébet híd építésekor lebontották és a terület talajszintjét több méteres feltöltéssel megemelték. 1962-ben az Erzsébet híd újjáépítésekor ezt a feltöltést újra eltávolították a régi, XIX. századi nivóig. Így újra felkutathattuk a kápolna helyét. Megállapíthattuk, hogy a kápolna falai a XIX. századi belső nivótól 2 m magasságban ma is állnak. A feltárás tisztázta, hogy a kápolna nem egymagában áll, hanem déli oldalához szervesen még egy középkori helyiség csatlakozik, ennek délnyugati sarok-boltindítását bordacsonkkal szintén felszínre hozta a kutatás. A kápolna a XV. századra datálható. A nyugati homlokzat előtt nyitott kutatóárokban egymás alatt több járósíntet tártunk fel, XVIII—XIX., XVI—XVII. századi török, XV. századi és végül XIII. századi leletanyaggal. A feltárt kápolnamaradvány megtartására nem volt lehetőség és még a kutatás befejezése előtt visszatemették. A romok az Erzsébet hídfőtől délre, a Molnár u.—Március 15. tér sarka közelében, az úttest alatt 70 cm mélységben vannak.

Feuer Istvánné

V. ker. Váci utca 47. — Molnár u. 4. 1964-ben a volt Angolkisasszonyok templomának restaurálása közben végzett vakolatleverés során megállapíthattuk, hogy a templom déli oldalának 16 m hosszú szakasza, a járdától 60 cm magasságig középkori fal. A telek Molnár utca felé eső udvarán a „kripta” környékén végzett földmunka során ép, XIII. századi edényeket találtak.

Feuer Istvánné

TÖRÖK KOR

I. ker. Színház u. 5—7. 1965-ben folytattuk a volt *pasapalota* feltárását. Tisztáztuk a dunai oldal nyugati szakaszán állott közép- és török kori épületmaradványok összefüggéseit a már korábban előkerült épületrészekkel. A keleti szárny északi felében több török kori helyiség alaprajzát ismerhettük meg. Ezek a helyiségek — elsősorban méreteik alapján — az északi szárnyban állott fürdőhöz tartozhattak. Több helyen macskafejes kövekkel burkolt út- vagy udvarrészlet került elő. Megállapíthattuk azt is, hogy a török kori építkezés alkalmával gyakran felhasználták a középkori falakat, sok esetben mint alapozást.

A feltárás során igen sok török és török kori, valamint középkori kerámiát és sok állatesontot találtunk. A feltárást 1966-ban folytatjuk.

Gerő Győző

NOTBERGUNGEN UND PLANGRABUNGEN DES BUDAPESTER HISTORISCHEN MUSEUMS IN DEN JAHREN 1962—1965

Die im Gebiete unserer Hauptstadt von Jahr zu Jahr stets kraftvoller einsetzende Bautätigkeit, sowie die Anlegung von kommunalen Einrichtungen gewähren den archäologischen Beobachtungen eine grössere Möglichkeit als je. Mit unseren Forschungen passten wir uns dem Tempo des Lebens an. Vor allem führten wir in den vergangenen Jahren mit den Investitionen verbunden präventive oder mit diesen gleichzeitige Freilegungen durch.

Die Plangrabungen des Forscherkollektivs wurden auf diese Art und Weise zusammengestellt, dass sie der Möglichkeit nach je eine sich schon länger hinziehende Teilfrage abschliessen oder mit grösserem Energieaufwand die aufgetauchten Probleme bereinigen sollen.

Mit den investierenden Unternehmen wurde eine intensive Kooperation geschaffen, auf Grund deren wir an den Bauplatzbesichtigungen der geplanten Arbeiten teilnehmen. Auf diese Weise lässt sich die Möglichkeit, dass die archäologisch gefährdeten Gebiete vor dem Beginn der Erdarbeiten durchgeprüft werden, sichern. Neben unseren Plangrabungen können wir auch noch zahlreiche bedeutendere oder gescheidenere Angaben liefernde Fundbergungen verzeichnen.

In *Érd-Ilkamajor* wurde eine Paläolithsiedlung im freien Gelände, der dritte mittelpaläolithische Fundort Ungarns erschlossen.

In *Békásmegyer* wurde die Ausgrabung des spätbronze- und früheisenzeitlichen Gräberfeldes fortgesetzt. Die Zahl der Gräber beträgt bisher 196, in denen unter zahlreichen Kleinfunden eine Keramik von internationaler Bedeutung zum Vorschein gekommen ist.

Die Erforschung der römischen Denkmäler unserer Hauptstadt konzentrierte sich auf das Gelände von Aquincum. Wir führen unsere Erschliessungsarbeiten im Bereich des Legionslagers und der Militärstadt von Aquincum als den wissenschaftlichen Perspektivplan der Ungarischen Akademie der Wissenschaften durch. Auf dem Fundort *III. Bez., Tavasz-Gasse* ist es uns gelungen die die Stadt von Süden her begrenzende Schutzmauer mit dem an diese sich anschliessenden Wassergraben zu finden. Innerhalb der Mauer — am *Flórián-Platz (III. Bez.)* — konnten wir die ersten ungarischen archäologischen Freilegungen vom Jahre 1778 fortsetzen. Einen Teil des von I. Schönvisner erschlossenen grossen Bades liess der Ausgräber noch im Jahre der Freilegung publizieren. Im Zusammenhang mit der in 1960 beginnenden und 1965 beendeten Bautätigkeit kamen weitere Räumlichkeiten und das Nymphaeum des Gebäudes an die Oberfläche. Die

Fundamentierungspläne des sich im Bau befindlichen Wohngebäudes wurden abgeändert und — in Ungarn zum ersten Male — eine solche Lösung beschlossen, als deren Ergebnis ein Teil des sechsstöckigen Wohngebäudes nun auf Pfeilern steht. Zwischen den Pfeilern blieben die Mauern des Bades zur Besichtigung frei. Im Apoditerium richteten wir eine Ausstellung in Form eines unterirdischen Museums ein. Es wurde uns ermöglicht die Quellen, die die Zivil- und Militärstadt von Aquincum gleichfalls mit Wasser versehen haben, im Gebiete des Waldstrandes *Római fürdő* zu erforschen. Es kamen die Holzkonstruktionen des einstigen Brunnenhauses zum Vorschein. In mehreren Gebäuden lagen umgestürzte Altarsteine mit Inschriften.

Den Rekonstruktionsarbeiten der Bestandkonservierung der Gebäude in der einstigen *Zivilstadt von Aquincum* schloss sich die periodenerforschende archäologische Freilegung an. Die als Ergebnis der fast seit 100 Jahren in Gang gesetzten Freilegungen der Zivilstadt zum Vorschein gekommenen Mauern wurden zufolge der Witterung, der üppigen Vegetation und der Kriegereignisse stark in Mitleidenschaft gezogen. Auch die Umzäunung des freigelegten Stadtteiles ist zugrunde gegangen. Nach der Herstellung dieser (1960—61) wurden nebst Einbeziehung des Baugeschichtlichen Lehrstuhles der Technischen Universität für Bau- und Verkehrswesen, sowie der des Landesinspektorats für Denkmalpflege (Gy. Hajnóczy und Á. Vladár) die Rekonstruktionspläne des grossen Öffentlichen Bades und Forums, des Macellums und seiner Umgebung, der südwestlichen Insula der Stadt, des grossen Wohnhauses, des Doppelbades, des Mithraeums und seiner Umgebung und die des Amphitheaters in der Zivilstadt entworfen.

Die periodenerforschenden Freilegungen wurden mit Aufwendung grösserer Arbeitskräfte im Jahre 1960 in Gang gesetzt. Beim südlichen Flügel des Museumsgebäudes und der Säulenhalle, sowie im Inneren des Macellums kamen unter den aus dem 1—2. Jahrhundert u. Z. stammenden Mauern *eraviskische* Wohngruben an die Oberfläche. 1961—62 führten wir im Bereich der *Basilika*, der *Palästra* und des *kleinen Forums* periodenerforschende Arbeiten durch. Überall erweiterten sich die Grundrisse und es traten die früheren — aus dem 1—2. Jahrhundert stammenden — Mauern hervor. 1963 gelang es uns südlich vom *grossen Wohngebäude* die Schichten des 2—3. Jahrhunderts auseinanderzuhalten. Im Jahre 1965 konnten wir in der südwestlichen *Insula* der Stadt von mehreren Perioden, als die früheste Schicht aus dem 2. Jahrhundert absondern.

Bei dem *Amphitheater der Zivilstadt* haben wir das die Arena mit Wasser überschwemmende Kanalsystem erforscht. Im selben Jahr führte die Erforschung des Geländes des *Macellums* zur neuen Ergänzung der Grundrisszeichnung.

Die Erforschung des mit Aquincum zur Römerzeit in Verbindung gestandenen *Lagers und der Canabae von Albertfalva* wurde zwischen den Jahren 1962 und 1965 den vorangehenden Jahren ähnlich fortgesetzt. Es kamen neue Gebäudeteile und eine industrielle Werkstätte an die Oberfläche.

Mit einer neuen Angabe bereicherte uns die beim Tiefpflügen zum Vorschein gekommene, bisher völlig unbekannt eraviskische und römerzeitliche Siedlung in *Budaörs-Kamaraerdő*.

In den Jahren 1964—65 wurden in der *Vöröskereszt-Gasse (XX. Bez.)* die Gräber eines grossangelegten awarischen Gräberfeldes erschlossen. Unter ihnen konnten zwei Reiterbestattungen beobachtet werden. Zur Rekonstruktion des Bildes des mittelalterlichen Burgviertels wurden wir im Laufe unserer Forschungen in den Jahren 1964—1965 mit bedeutenden Gebäuden reicher. Anlässlich der Renovierung des Hauses *Táncsics Mihály-Gasse 25* konnten wir bedeutende Gebäudereste einer gotischen Synagoge erschliessen. 1965 kamen auf der *Fischerbastei* die Reste der gotischen St. Michael-Kapelle zum Vorschein und es wurden neuere Forschungen auf dem Gelände des einstigen Dominikanerklosters vorgenommen. Überall im Burgviertel gewannen wir im Laufe der Bergungsgrabungen wertvolle Angaben zur mittelalterlichen Geschichte der Stadt.

In *Pest* boten die grossangelegten Bauarbeiten eine Möglichkeit zur Durchführung von bedeutenden Forschungen. 1962 nahmen wir am Március 15-Platz im Zusammenhang mit dem Bau der Elisabeth-Brücke bzw. mit der Ausbildung des Brückenkopfes auf dem Gelände und in der Umgebung der St. Michael-Kapelle des 15. Jahrhunderts Ausgrabungen vor. In der mächtigen Arbeitsgrube der Unterführung beim Hotel Astoria wurden im Jahre 1963 die Reste des Haupttores des mittelalterlichen Pest, des Hatvaner Tores und der vor ihm gestandenen Rondelle freigelegt.

Die Freilegung des Palastes der Budaer Paschas in der *Színház-Gasse 5—7 (I. Bez.)* wurde fortgesetzt.

M. Kaba

URZEIT

Érd-Parkváros (Kom. Pest, Kreis Buda). Unmittelbar in der Gemarkung von Budapest wurde 1963 und 1964 die Ausgrabung einer sich im freien Gelände befundenen paläolithischen Siedlung vorgenommen. Dadurch wurde als Ergebnis der dritte grosse mittelpaläolithische (Mousterien) Fundort in Ungarn freigelegt. Es gelang uns die ganze Siedlung, deren Umfang vor Beedigung der Ausgrabungen auch noch mit Bodenbohrungen kontrolliert wurde, völlig zu erschliessen. Es kann festgestellt werden, dass dieser Fundort eine neuere Siedlungs-

form des einheimischen Mousterien ist, — d. h. wir stehen keiner Höhlen- bzw. Travertinsiedlung gegenüber, — und ausserdem noch eine neue Fazies vertritt. Die Grabungsergebnisse des über zwei Kulturschichten verfügenden Fundortes sind: eine grosse Menge Steingeräte, paläonthologisches Material und verhältnismässig viel Holzkohle. Die stratigraphische Beobachtung, sowie die geodesische Vermessung liefern eine gute Grundlage zur geochronologischen Untersuchung der Siedlung und zur Morphologie des Gebietes.

V. Gábori-Csánk

III. Bez., Békásmegyer, Vöröshadsereg útja 280. LPG Egyetértés. Als Fortsetzung der in den vorangehenden Jahren begonnenen Forschungen, führten wir 1963 die Freilegung einer neolithischen Siedlung durch. Im Laufe der Ausgrabung förderten wir neben den zur Zselzer Kultur gehörenden Gruben in einer runden Wohngrube derselben Kultur ein Grab mit einem sich teilweise in Hockerlage befindlichen Skelett zutage, — aus einer anderen Grube kam wiederum ein vollständiges Hirschskelett zum Vorschein. Im Gebiet der Freilegung fanden wir über dem Niveau der neolithischen Siedlung ein frühbronzezeitliches Urnengrab, ein Brandschüttungsgrab mit glockenförmigen Beigefässen und ein Skelettgrab in schlecht erhaltenem Zustand vor.

V. Gábori-Csánk

III. Bez., Békásmegyer-Wassersportanlage des technischen Büros BUVÁTI. Das Grundstück liegt im III. Bezirk zwischen der Strasse Vöröshadsereg und dem Donauufer. Bei Wasserrohrlegungsarbeiten im Jahre 1962 kamen urzeitliche Siedlungsreste zum Vorschein. Im Laufe der authentisierenden Freilegung konnte das Fundmaterial der Abfallgruben aus der vorangehenden Zeit voneinander abge sondert werden. In diesem Gebiet bot sich die Möglichkeit zur Beobachtung von neolithischen, kupferzeitlichen, bronzezeitlichen und späteisenzeitlichen Siedlungen. Ferner wurde ein der Bodrockeresztúr Kultur angehörendes, halb zerstörtes Grab freigelegt. Ein ähnliches Grab ging bei den Erdarbeiten zugrunde. Das Fundmaterial gehört zum grössten Teil der Badener-Péceler bzw. der Frühnagyréver Kultur an.

V. Gábori-Csánk

XVII. Bez., Csabai-Gasse 64. Im Jahre 1962 kam bei Bauarbeiten ein zur Badener-Péceler Kultur gehörender Herd zum Vorschein. Im Laufe der Bergungsgrabung wurden über der mächtigen Herdstellenschicht in grosser Menge Bruchstücke von Vorratsgefässen, Schüsseln, Urnen und Lehmewurfstücke mit Bretterabdrücken eingeholt. Nach den in der Umgebung gemachten Beobachtungen dürfte im Bereich des Fundortes eine grossangelegte Siedlung von ähnlicher Kultur gewesen sein.

V. Gábori-Csánk

XI. Bez., Budafoki Strasse 78. Betonelementbauunternehmung. 1965 kamen auf der Niederlassung der Unternehmung beim Abtragen eines Hügelrückens urzeitliche Gefässfragmente zum Vorschein. Die Bergungsgrabung ermöglichte die Beobachtung von zwei grösseren Wohngrubenpartien und einer kleineren Abfallgrube. Die aus den Gruben in grosser Menge zutage geförderte Hauskeramik, Tierknochenfunde, Knochen- und Steingeräte gehörten zur Pécelér (Badener) Kultur.

V. Gábori-Csánk

XXI. Bez., Csepel-Donauufer von Háros. 1962 wurden bei der maschinellen Aushebung eines Grabens zur Legung von Gasrohren archäologische Erscheinungen, Spuren von urzeitlichen Gruben, Scherben und Knochen gefunden. Im Laufe der Bergungsgrabung wurden auf einem 1 km langen Abschnitt 41 Eingabungsspuren beobachtet; davon waren 2 mittelalterliche Hausfundamente bzw. Abfallgruben, die übrigen überwiegend Gruben einer frühbronzezeitlichen Siedlung.

R. K. Schreiber

Érd—Diósi Strasse. In Érd wurden 1965 auf dem Grundstück des Hauses Diósi Strasse 39 beim Ausheben einer Grube keramische Scherben und menschliche Aschenreste gefunden. Es konnten an Ort und Stelle die Überreste einer Urnenbestattung mit einer Bronzeschmuckbeigabe fixiert werden. Die Bestattung lässt sich in die mittlere Bronzezeit einreihen.

F. Kőszegi

III. Bez., Aranyhegyi Strasse Pz. 22 639. Im Laufe der Bauarbeiten der Erdgasleitung wurden 1962 die Gruben einer urzeitlichen Siedlung gestört. Anlässlich der Fixierung des Fundortes wurden mehrere in die Makóer Gruppe der Zóker Kultur gehörende Gefässfragmente zusammengesammelt.

R. K. Schreiber

III. Bez., Békásmegyér. In der Vöröshadsereg-Strasse setzten wir westlich vom Gelände der Ausgrabung von 1961 in den Jahren 1962—1965 die Freilegung des frühbronze- und früheisenzeitlichen Gräberfeldes fort. Der Grossteil der bronzezeitlichen Gräber besteht aus Glockengefässen und gehört der Nagyréver Kultur an, die früheisenzeitlichen sind vom Typ Vál I. Die Zahl der bisher freigelegten Gräber beträgt 196.

L. Nagy—R. K. Schreiber

I. Bez., Südliche Seite des Gellérthegey. 1963 kamen bei der Errichtung des sog. Jubiläumsparkes spätlattène-frühkaiserzeitliche keramische Bruchstücke zum Vorschein, vermutlich mit den der Eraviskersiedlung angehörenden Eingabungs- und Herdspuren.

I. Wellner

III. Bez., Római fürdő. Im Laufe der Modernisierung des Waldstrandes, sowie der Errichtung des Campingplatzes wurden in den Jahren 1963 und 1964 beim Ausgangspunkt der römerzeitlichen Wasserleitung die römerzeitlichen Quellenfassungen, Rinnen aus Holz und Kalkstein, ferner Mauerreste des Aquädukts freigelegt. Bei all den 14 Quellen war die Holz- und Terrakottenkonstruktion des einstigen Brunnenhauses rekonstruierbar, in 11 Gebäuden waren noch die dem Äskulap und der Hygieia bzw. dem Apollo und der Sirona, den Gottheiten Silvanus, Sol invictus gestellten Altäre vorhanden. Im Laufe der Grabungen wurde die Lage der Quellen und die Struktur des mit dem Hauptzweig verbindenden Kanalsystems geklärt. Westlich von der Quellengruppe legten wir die Mauerreste eines aus mehreren Räumlichkeiten bestehenden Gebäudes frei.

K. Sz. Póczy

III. Bez., Szentendrei Strasse 139. Aquincum. Zivilstadt. Nach mehrjähriger Pause wurde die 1960 begonnene Periodenforschung der Aquincumer Zivilstadt auch in den Jahren 1962—65 an mehreren Punkten der antiken Stadt fortgesetzt.

Palästra. Der Konservierungsplan des Aquincumer Ruinenfeldes machte es notwendig, dass wir (auf dem Gelände vor dem Aquincumer Museum) in mehreren Gebäuden, die im vergangenen Jahrhundert freigelegt wurden, die Verbindung der Mauern, die Fussbodenniveaus, die Eingänge usw. klarlegen. Auf diese Art kam es zur Durchforschung der sog. Palästra. Im Laufe dieser Arbeiten konnte festgestellt werden, dass sich unter den gegenwärtigen Ruinenresten die Grundmauern eines OW orientierten früheren Steingebäudes entlangziehen. Das Gebäude wurde zu Beginn des 3. Jahrhunderts wegen der Palästra abgerissen. Aus der wegplanierten Schicht konnten wir Mörtel- und keramische Reste aufsammeln. Am nördlichen Ende der Palästra fanden wir eine mit Rinnen gegliederte Basis und Bruchstücke von Steinbecken vor.

K. Sz. Póczy

Basilica. Im Jahre 1962 durchforschten wir die nördliche Hälfte der Basilika, die zwischen der die Zivilstadt in WO-Richtung durchquerenden Via decumana und der aus dieser nach N abzweigenden breiten, mit Steinplatten ausgelegten Strasse (A) lag, wo die früheren Ausgrabungen von K. Torma und B. Kuzsinszky keine zusammenhängende Mauerreste fanden. Im Laufe der neueren Ausgrabungen ist es im obigen Gelände gelungen vier verschiedene Perioden auseinanderzuhalten. Das Gelände der Basilika war in den III. und IV. Perioden ein organischer Teil des als Verwaltungs- und Kultzentrum zu betrachtenden Forums. Die Geschichte des Gebietes aus dem 4. Jahrhundert ist uns infolge des Fehlens der durch die früheren Grabungen abgetragenen oberen Schichten nicht bekannt.

T. Nagy

Vom grossen Bad nach S: kleines Forum und Macellum. Ebenfalls die Bestandkonservierungsarbeiten im Aquincumer Ruinenfeld machten 1965 die Durchforschung der von den Strassen „DBCE“ begrenzten Insula, auf den vom archäologischen Gesichtspunkt problematischen Punkten notwendig. Im Laufe dieser kam ein aus 8 Räumen bestehendes Gebäude mit Werkstätte und Verkaufsläden zwischen dem Laconicum und der Strasse „C“ zum Vorschein. Zwischen dem Laconicum und Macellum auf dem früher „kleines Forum“ genannten Gelände klärten wir die Grundrisszeichnung eines öffentlichen Gebäudes. In der nördlichen und westlichen Hälfte des oblongen Gebietes des Macellums, wo das Gelände noch nie durch eine regelmässige Grabung durchgeforscht wurde, führten wir eine Ausgrabung durch. Die zum Vorschein gekommenen neuen zusammenhängenden Mauerreste modifizieren die vorausgesetzte Grundrisszeichnung und Rekonstruktion der Markthalle. Wir legten den die Strasse „C“ begrenzenden Portikus in etwa 60 m-Länge mit den sich ihm anschliessenden Verkaufsläden frei. An der südlichen Seite des Macellums fanden wir den einen Ofen einer auf die Strasse „E“ blickenden Töpferwerkstätte, daneben den Trockenraum und das wegplanierte Schuttmaterial des Depots für keramische Waren. Im durchforschten Gebiet konnten wir überall mehrere Bauperioden beobachten und aus diesen die wichtigsten Phasen der Ausgestaltung des Stadtbildes rekonstruieren.

K. Sz. Póczy

Östlich vom grossen Bad, an der Ecke der Strassen „D“ und „B“ kam 1963 anlässlich einer Terrainregelung ein Gebäude zum Vorschein. Laut Bezeugung des keramischen Materials lässt sich das Gebäude auf das 2. Jahrhundert setzen. Im 3. Jahrhundert wurde das Niveau der Strasse gehoben. Aus dieser Periode kamen Wandgemälde zum Vorschein. Entlang der östlichen Hälfte der Strasse „B“ zog sich eine Ladenreihe dahin. Das Gebäude konnte nicht völlig freigelegt werden, da es sich unter dem Gebäude des Museums dahinzieht.

Gy. Parragi

Im Bereich des XIV. Gebäudes der südlich vom Macellum ausgestalteten Insula wurden 1965 die Bauperioden geklärt. Über der Schicht der Grubenwohnungen, der auch ein Heizofen angehört hat, lagen die Anlagen zweier Steinmauerbauten übereinander. Im Laufe der Freilegungen zeigten sich Steinmauern und Pfeiler von verschiedenem Alter.

J. Szilágyi

Am Ostflügel des sog. grossen Wohnhauses führten wir 1964 eine kurze Periodenforschung durch. Der Ostflügel des Wohnhauses wurde am Ende des 2. Jahrhunderts bzw. zu Beginn des 3. Jahrhunderts u. Z. erbaut. An ihrer Stelle stand im 2. Jahrhundert u. Z. kein grösseres Steingebäude. Frühere Siedlungsreste kamen in dem mit dem Badehaus

zusammenhängenden Raum zum Vorschein. Unter diesen kann der Backofen erwähnt werden, der am Ende des 2. Jahrhunderts u. Z. wegplaniert wurde. Die Heizeinrichtung des südöstlichen Heizraumes und das Kanalnetz des Peristylhofteiles konnte genauer als bisher geklärt werden. Das in der östlichen Nachbarschaft des grossen Wohnhauses gelegene tiefere Gebiet war den bisherigen Erscheinungen nach unbebaut.

T. Nagy

Die Periodenforschung der vom grossen Wohngebäude südlich gelegenen Insula wurde 1963 fortgesetzt. Es gelang uns eine Schicht aus dem 2. und 3. Jahrhundert auseinanderzuhalten. Am südlichen Teil des Gebäudes kam eine OW orientierte, mit Steinplatten belegte Strasse zum Vorschein. Von diesem Fahrdamm führte der Eingang in das Gebäude.

Gy. Parragi

1964 führten wir **östlich vom Mithraeum** eine Forschung durch. Es kam unter anderen ein zweiräumiges Wohngebäude mit Fussbodenheizung zum Vorschein, dessen Wände mit den für das 3. Jahrhundert u. Z. charakteristischen Wandgemälden und einem Stuckgesims verziert waren. Östlich vom Gebäude kamen ein Kanal mit Ziegelwandung und durch eine Keramik aus dem 2. Jahrhundert u. Z. datierte Mauerreste zum Vorschein.

Gy. Parragi

Im Jahre 1965 wurde **im Amphitheater der Zivilstadt** eine Forschung durchgeföhrt. Aus dem Nemeseum waren bloss die kleinen Steinhügel der in Lehm gelegten Grundmauern zu finden. Der unter dem östlichen Haupttor freigelegte Kanal fällt der Arena zu innerhalb von 14 Metern 69 cm und diente demnach wahrscheinlich zur Unterwassersezung dieser.

Durch die die Arena umsäumende Podiummauer machten wir vom Westtor nach SO einen Schnitt. In der Erdaufschüttung unter der Tribüne liegt der obere Teil der römerzeitlichen Humus-schicht um 250 mm höher als der obere Teil des Randsteines an der Grenzlinie des Westtores und der Arena.

J. Szilágyi

III. Bez., Aquincum-Zivilstadt. Gräberfeld am Aranyhegyi-Bach. Im Laufe der zwecks Untersuchung des Ritus erfolgten Freilegungen des frühkaiserzeitlichen Gräberfeldes in der Aquincumer Zivilstadt öffneten wir Brand- und Skelettgräber. Es wurden zu mehreren Ädikula gehörende Steinfragmente gefunden. Den Platz der neu freigelegten Gräber trugen wir in die Friedhofkarte des L. Nagy aus den Jahren 1926—1929 ein. Die Authentisierung dieser letzteren Vermessung und die Einmessung zu den katastralen Fixpunkten wurde vorher im Jahre 1957 verrichtet.

M. Kaba

III. Bez., Tarhos-Gasse 44. Bei der Verzweigung der Tarhos- und Óvári-Gasse (auf dem NW orientierten Eckgrund) wurden im Graben der Gasrohrleitung etwa in 25 m-Länge ein römerzeitliches Niveau und Gebäudeschutt von den Erdarbeiten durchschnitten. Die kaiserzeitliche Schicht war bloss 20—25 cm stark, doch zeigt sie an, dass in der Nähe ein Gebäude gestanden haben musste. Vermutlich wurde die Mauer dieses Gebäudes bei dem Strassenbau in der Tarhos-Gasse durchschnitten, da über dem Niveau des gegenwärtigen Fahrdammes am Bergabhang dem römerzeitlichen Niveau entsprechende Mauerreste zu sehen sind.

K. Póczy

III. Bez., Jablonkai Strasse 15/a. Auf dem Grundstück des J. Alt kam beim Legen der Wasserleitung eine aus einem Block ausgehauene, unverzierte Steinsarcophag zum Vorschein. Im Grabe fanden wir die mumifizierte Leiche einer jungen Frau mit den stark beschädigten Resten eines mehrschichtigen Wickels, eines Grabtuches und der Totenschuhe. Um den Hals des Skeletts und auf dessen Armen waren blaue Glasperlen, am Arm Knochenarmbänder und am Finger ein einfacher Bronzering. Neben der Toten beobachteten wir pflanzliche Überreste, unter anderen Obstkerne und Blätter.

K. Sz. Póczy

III. Bez., Meggyfa-Gasse Pz. 18 521. Auf dem Grundstück kam beim Abtragen der sich an die Nordmauer der Schule anlehenden Aufschüttung — in Anschluss an das im Jahre 1963 bereits freigelegte Ruinenfeld — ein römerzeitlicher Kanal und der Abschnitt einer in NW-Richtung verlaufenden Mauer zum Vorschein. Zwischen den ausgehobenen Mauerspuren fanden wir auf lehmüberzogenem Fussbodenniveau Wandgemälde- und Tegula-Bruchstücke vor. Die Begleitkeramik stammt aus dem 2—3. Jahrhundert u. Z.

I. Wellner

III. Bez., Miklós-Platz—Kórház-Gasse. Auf dem Hof des Wohngebäudes suchten wir im Laufe unserer Freilegung vom Jahre 1962 in den zwei eröffneten Blöcken die sich dem grossen Militärbad eventuell von Norden weiteranschliessenden Gebäude. Zuzufolge der starken Aufschüttung konnte innerhalb der zur Verfügung stehenden Rahmen die Lage der in den zwei Blöcken vorgefundenen OW verlaufenden Mauern nicht geklärt werden.

M. Kaba—J. Szilágyi

III. Bez., Flórián-Platz 3—7. Zur Klärung der Ausdehnung des im Keller des Wohngebäudes aufrechterhaltenen Grossebades der Aquincumer Militärstadt zogen wir im Jahre 1962 Suchgräben zwischen den zur Zeit in Gebrauch stehenden Verschlüssen für die Aufbewahrung des Heizmaterials. Drei Gräben gaben negatives Ergebnis, während im vierten Graben die Südmauer des in den vorangehenden Jahren auf den benachbarten Grund-

stücke freigelegten Nymphaeumsaales zum Vorschein gekommen ist.

M. Kaba

III. Bez., Föld-Platz 1. Im Hof wurde die Erforschung der Ausdehnung des Aquincumer Legionslagers, sowie die seines Verteidigungssystems im Juni 1963 fortgesetzt. In einem Punkt haben wir die südliche Schutzmauer des Legionslagers aus der Domitianzeit und ihr doppeltes Grabensystem bis zur inneren Begleitmauer der mit diesen in Zusammenhang gestandenen Via sagularis durchschnitten. Die Schutzmauer ist 2 m stark und verläuft nach W der Föld-Gasse—Tavasz-Gasse — dem Rand bzw. der nördlichen Hausreihe des Otto Korvin-Platzes zu.

Anschliessend an unsere früheren Forschungen bestimmten wir auf dem Hof des Hauses mittelalterliche Mauern und eine durch die Keramik des 10—11. Jahrhunderts datierte Siedlungsschicht. Es kamen noch zwei mit Asche, Holzkohle bzw. aus dem 13. Jahrhundert stammende, mit Scherben gefüllte Gruben zum Vorschein. Hinsichtlich der wertvollen frühzeitlichen Siedlungsschicht werden auch zukünftig in diesem Gebiete die Forschungen weitergeführt.

J. Szilágyi—Herta Bertalan

III. Bez., Tavasz-Gasse 15—17. Auf dem Hof des Hauses wurde 1962 eine Freilegung durchgeführt. Annehmbar ist die in OW-Richtung verlaufende 67 cm breite Kalksteinmauer, die infolge der Nähe des zweigeschossigen Wohnhauses nicht in ihrer ganzen Breite freigelegt werden konnte, ein Stück der südlichen Schutzmauer des traianzeitlichen Legionslagers. In der Nähe zeigten sich Spuren des Fahrdammes (Via sagularis?) und die eines Kanals. Ein ebenfalls römerzeitlicher Ofen von zwei Perioden, ferner ein Keller kamen hier noch zum Vorschein.

J. Szilágyi

III. Bez., Szöllő-Gasse 60—64. Auf dem Grundstück kamen 1964 und 1965 bei den Hausfundamentierungsarbeiten spätrömerzeitliche Gräber zum Vorschein. In dem aus berandeten Ziegeln zusammengestellten Sarg lag der Tote in gestreckter Lage, sein Kopf war an der westlichen Seite des Grabes mit dem Gesicht nach O gewendet. Das Grab enthielt keine Beigaben.

Zwischen den Gräbern des spätrömischen Gräberfeldes kamen auch awarenzeitliche Bestattungen vor. In dem einen Grab war eine aus gebranntem Ton gefertigte, zur Frühawarenzeit gut bekannte Feldflasche als Beigabe untergebracht.

Gy. Parragi—F. Kőszegi

III. Bez., Lajos-Gasse 162. Im Zusammenhang mit der Terrainregelung zwischen Lajos-Gasse—Zichy-Gasse — Kai von Óbuda — Árpád-Brücke konnten auf dem durchforschten Gebiet im untersten Horizont frühbronzezeitliche Siedlungsspuren

beobachtet werden. In diese wurden zu Beginn des 2. Jahrhunderts das Fundament jener römischen Gebäude gelegt, welche im 3. Jahrhundert erneuert, jedoch zu Beginn des 4. Jahrhunderts abgerissen wurden, um an ihrer Stelle ein abweichend orientiertes öffentliches Gebäude zu errichten. In einem Teil der aufgegebenen Gebäude wurden aber dann bereits Bestattungen vorgenommen (4 Skelettgräber mit Beigaben). Über den römerzeitlichen Schichten zogen sich im Mittelalter der Strasse entlang ebenfalls in mehreren Perioden umgebaute Gebäude dahin.

K. Sz. Póczy

Auf dem Grundstück **III. Bez., Bécsi-Strasse 126.** wurde 1965 eine Bergungsgrabung durchgeführt. Bei der Ausgrabung der Pfeilerbasen kamen die Reste eines römischen Gebäudes und einer Wasserleitung mit sehr vielen, vor allem für die erste Hälfte des 1. und 2. Jahrhunderts charakteristischen keramischen Funden zusammen zum Vorschein.

Gy. Parragi

II. Bez., Frankel Leo-Strasse 96. Beim Bau einer Unterstützungsmauer wurden im Jahre 1962 ein Skelettgrab und ein Brandschüttungsgrab aus der Römerzeit vorgefunden. Das erste konnte nur teilweise freigelegt werden. Das Skelett lag mit dem Kopf gegen N. Beim Brandschüttungsgrab fanden wir über den gebrannten Knochenresten verschiedene Ton- und Glasgefässe, Bronzegegenstände und eine Münze des Antonius Pius.

I. Wellner

XI. Bez., Lager von Albertfalva. Im Jahre 1965 führten wir eine Plangrabung vor der Nordseite des Lagers von Albertfalva durch, wo das erste grössere öffentliche Gebäude des vicus teilweise zum Vorschein gekommen ist. Am östlichen Trakt des WO orientierten länglichen Steingebäudes haben wir ein aus Quadermauern bestehenden Raum mit Terrazzofussboden freigelegt, der zum Zweck eines Baderassins diente. Dem mit Terrazzofussboden bedeckten Raum schlossen sich nach Westen noch zwei grössere Räumlichkeiten an. Im südlichen Vorraum des mit Baderassins ausgestatteten Gebäudes erstreckt sich ein beschotterter grösserer Hofteil, den von S und W her eine kleinere Flucht von Räumen, wahrscheinlich von Läden abgeschlossen hat. Die Forschungen auf dieser Fläche sind nicht beendet, jedoch umzeichnet sich schon jetzt das forumartige Bereich der nördlichen Siedlungspartie. In der südöstlichen Nachbarschaft des mit Baderassins versehenen Gebäudes zeigt sich eine Fläche mit quadratischem Terrazzoboden. Das zutage geförderte Fundmaterial datiert das Gebäude auf das 2. Jahrhundert u. Z.

Im Jahre 1962 führten wir in der südlichen Nachbarschaft des *Prätoriums* eine Ausgrabung durch. Die südliche, ebenso wie die nördliche Seite des Kommandantengebäudes ist von einer aus der

Via principalis abzweigenden 5 m breiten Schotterstrasse begrenzt. An der südlichen Seite der Strasse fanden wir die Reste eines öfters umgebauten grösseren Wohngebäudes vor. Dem *Prätorium* zu wird das Gebäude mit einer niedrigen Schutzmauer abgeschlossen. Hinter dieser lag ein langer, gangartiger Trank, aus dem sich kleinere viereckige Räume in südlicher Richtung öffneten. Im westlichen Flügel des Gebäudes fanden wir in Albertfalva zum ersten Male eine gut erhaltene Hypocaustum-Einrichtung. Laut den bisherigen Angaben wurde das zum Steinlager gehörende Gebäude das zu Beginn des 3. Jahrhunderts noch benützt war, zu Beginn des 2. Jahrhunderts erbaut. Innerhalb des Gebäudes konnten bisher drei Perioden auseinandergehalten werden. In das aufgehende Mauerwerk wurde auch das Material der früheren Gebäude (Gesimse, Altarsteine) eingebaut.

1963 wurde auch das Gelände im südlichen Teil der von den Lagern der Auxiliartruppen nördlich gelegenen *Canabae* (Hunyadi János-Strasse 18) den Bautätigkeiten vorausgehend archäologisch erschlossen. Es wurde ein weiterer Abschnitt der aus der Limesstrasse nach Westen zu in das Gebiet der *Canabae* abzweigenden bisher unbekanntenen Nebenstrasse entdeckt, der im grossen und ganzen mit der Limesstrasse parallel den östlichen Teil der *Canabae* in NS-Richtung durchquert. Die Zufahrtsstrasse wurde im Laufe des 2. Jahrhunderts ausgebaut. Unter dem Strassenniveau wurden frühere, noch auf das 1. Jahrhundert zurückreichende Eingrabungen gefunden. Von diesen kamen in der Längsachse der einen Wohngrube auch die Löcher der dachhaltenden Pfähle zum Vorschein. Westlich der Zufahrtsstrasse wurde mit rund 45 m-Länge eine Gerberwerkstätte freigelegt. Die Werkstätte besteht aus drei, beiläufig miteinander parallel von W nach O verlaufenden Kanälen und aus den zwischen diesen ausgebildeten kleineren und grösseren Einweichtischen. Das zum Weichen der Tierhäute nötige Wasser erhielt die Werkstätte aus den Brunnen in der östlichen Nachbarschaft. Das Abwasser wurde durch eine einfache Staueinrichtung auf Nebenkanälen zu den Wasserschlingern weitergeleitet. Die Werkstätte bestand verhältnismässig kurze Zeit lang. Sie wurde zu Beginn des 2. Jahrhundert errichtet und zu Beginn der Jahrhundertmitte bereits aufgelassen.

T. Nagy

Budaörs-Hosszúrét im Wald Kamaraerdő (Kom. Pest, Kr. Buda). Beim Tiefpflügen kamen im Jahre 1963 in einem Streifen von 450×66 m Schutt, Schwellenstein und Tegulae, die zu mehreren römerzeitlichen Gebäuden gehört haben, ferner in einem zusammengebrochenen Vorratsgefäss ein 2234 St. zählender, mit der Mitte des 3. Jahrhunderts schliessender Silbermünzenfund zum Vorschein. Die auf dem gepflügten Gebiet von 1963 bis 1965 durchgeführte Forschung legte auch mit Hypocaustumheizung versehene Räume frei. Es gelang die Ausdehnung eines römerzeitlichen Ge-

bäudes zu umgrenzen. Unter den Steingebäuden umzeichneten sich in die Erde vertiefte einheimische Wohngruben, von denen wir eine freigelegt haben. Aus der Schuttschicht der Furchen konnten nicht nur römische, keltische, sondern auch früheisen- und bronzzeitliche Scherben in grosser Zahl eingesammelt werden.

M. Kaba

VÖLKERWANDERUNGSZEIT

XXII. Bez., Vöröskereszt-Strasse. Im Zusammenhang mit den Kanalisationsarbeiten kamen anlässlich der Ausgrabungen der Jahre 1964 und 1965 bei der Bodenaushebung die Reste eines grossangelegten awarischen Gräberfeldes zum Vorschein. Insgesamt wurde der Platz von 9 Skelettgräbern festgelegt. Von den Gräbern sind die leider bereits gestörten beiden Reiterbestattungen hervorzuheben. Auf dem Hof der Filiale der Unternehmung für Humuswirtschaft konnten auf den bezeichneten Flächen insgesamt fünf Gräber freigelegt werden. In zwei Gräbern von diesen lagen männliche Skelette mit reicher Gürtelgarnitur. An den Ausgrabungsarbeiten beteiligte sich Kandidat Dr. I. Erdélyi.

F. Kőszegi

XVIII. Bez., Lakatos-Gasse. Auf dem Grundstück der Filiale der Hauptstädtischen Kanalisationswerke kam im Jahre 1964 eine rituelle Schädelbestattung mit eiserner Lanze zum Vorschein. Laut der nachträglich geklärten Fundumstände waren über die Funde grosse Steine gesetzt. Sie stammen vermutlich aus der Spät Römerzeit oder Frühvölkerwanderungszeit.

F. Kőszegi

XI. Bez., Sztregova-Gasse. Auf dem Grunde des zur Errichtung kommenden Betriebes der Hauptstädtischen Waschanstalt Patyolat nahmen wir Probefreilegungen vor, im Laufe derer uns gelungen ist Reste einer frühbronze- bzw. früheisenzeitliche Siedlung (Abfallgruben) festzulegen. Neben den zerstreut vertretenen bronzzeitlichen Funden verdient die auf die ältere Phase der Váler Kultur datierbare Keramik eine Aufmerksamkeit.

MITTELALTER

I. Bez., Szentháromság-Platz. Der mittelalterliche Friedhof der Nagyboldogasszony-Kirche. Im Jahre 1963 kamen südlich der südlichen Längsmauer der Hauptkirche bei den Kanalisationsarbeiten etwa auf einer 60 m langen Strecke gestörte menschliche Skelettreste zum Vorschein. Die oberste Grabschicht des einstigen Friedhofes zeigte sich unmittelbar unter den Pflastersteinen. Dies ist ein Zeichen dafür, dass man seit der Auffassung des mittelalterlichen Friedhofes in diesem Gebiete eine bedeutende Ni-

veausenkung durchgeführt hat. — Um von den Begrabungen ein übersichtlicheres Bild zu gewinnen, öffneten wir in der Nähe des südöstlichen Maria-Tores der Kirche einen 3×4 m grossen Suchblock, den wir bis 3 m-Tiefe ausgruben. Im Block legten wir 6 untereinander gelegene Gräberschichten frei. In der obersten dieser kam ein Obulus des Königs Sigismund (1387—1437) zum Vorschein, — in der untersten, in 2,25 m Tiefe — der Denar von Béla IV. (1235—1270). — Es kann auch festgestellt werden, dass das um 1370 erbaute Maria-Tor auf die Grabschicht des Friedhofes aus dem 13—14. Jahrhundert fundamentierte wurde.

L. Zolnay

I. Bez., Fischerarbastei. Die Reste der gotischen St. Michael-Kapelle. Gy. Geró stellte früher fest, dass im Raume unter der sog. Hétvezér-lépcső (Siebenfürstentriege) der Fischerbastei die Unterkirche der St. Michael-Kapelle verborgen ist.

Im Jahre 1965 wurde im südlichen Trakt der Fischerbastei auf dem Terrain zwischen der erwähnten Stiege und der Statue des Hl. Stephans das südliche Mauerwerk der Kapelle beim Auswerfen des Kanalgrabens durchschnitten. Durch Bergungsgrabung legten wir einen etwa 15 m langen Abschnitt der Mauer mit Resten der südlichen und südwestlichen Stützpfeiler und an der südlichen Ecke der westlichen Fassade die Fundamentierung des einstigen Wendeltreppenturms von halbkreisförmigem Grundriss frei.

Im offenen Suchgraben vor den Mauerresten der westlichen Fassade fanden wir unmittelbar unter der Oberfläche die beigabenlosen Gräber des mittelalterlichen Friedhofes der Nagyboldogasszony-Kirche. Auch dies spricht dafür, dass im 15. Jahrhundert beim Bau der Kapelle der seit dem 13. Jahrhundert belegte Friedhof durchschnitten worden ist.

L. Zolnay

Vor dem Haus **I. Bez., Szentháromság-Gasse 4** kam der Keller eines mittelalterlichen Gebäudes zum Vorschein. Auf Grund dieses kann festgestellt werden, dass der westliche Abschnitt der Gasse im Mittelalter eingebaut war. Die Karten des 17. Jahrhunderts widerspiegeln noch diesen Zustand.

Herta Bertalan

In der zum Haus **I. Bez., Táncsics Mihály-Gasse 11** führenden Passage kamen beim Kanalbau drei NS orientierte Mauern eines mittelalterlichen Gebäudes zum Vorschein, darunter zieht sich ein gewölbter Keller dahin. Aus der Schicht über dem Kellergewölbe kam im Jahre 1963 eine Keramik aus dem 13—14. Jahrhundert hervor.

In der **Táncsics Mihály-Gasse (I. Bez.)** kamen im Jahre 1963 bei den Erdarbeiten neuere Teile des mittelalterlichen Fahrdammes zum Vorschein. Die Zeit der Strassenausbildung bestimmte die in reichlicher Anzahl gefundene Keramik aus dem

13. Jahrhundert. Gleichfalls machte sich bis zum Ende in der Schotterdecke des Weges von neuem ein amorphes Eisenmaterial in mächtiger Menge bemerkbar, wie dies bereits 1961 konstatiert wurde.

L. Zolnay

Vor dem Haus **I. Bez., Tóth Árpád-Promenade 28** legten wir einen Teil der mittelalterlichen Burgmauer und einen OW orientierten Keller frei. Die westliche Abschlussmauer des Kellers wurde an die Burgmauer gebaut. Der Keller bzw. das darüber gestandene Gebäude ist die Fortsetzung des südlichen Traktes des Hauses Üri-Gasse 40, der ursprünglich ein selbständiges Gebäude war. Neben der nördlichen Seite des Kellers legten wir einen aus Ziegeln gebauten Zisternenschacht und einen Teil der aus Tonröhren bestehenden Wasserleitung frei. — Diese Fundbergung war ein organischer Teil der seit mehreren Jahren anhaltenden Ausgrabungen, die die Klärung des westlichen Festungssystems der Burg zum Ziele haben.

Herta Bertalan

In der **Váralja-Gasse (I. Bez.)** fanden wir beim Kanalbau unmittelbar unter der Strassendecke eine mit mittelalterlichem Abfall aufgefüllte Fekalien-grube vor. Aus dem Abfall kam im Jahre 1965 ein sehr reiches keramisches und Glasmaterial des 15—16. Jahrhunderts zum Vorschein.

Herta Bertalan

II. Bez., Gyorskocsi-Gasse 22. Mittelalterliche St. Peter-Kirche. Als Fortsetzung der früher begonnenen Freilegung wurde 1965 ein weiterer Teil des Sanktuariums aus dem 13. Jahrhundert freigelegt.

K. H. Gyürky

II. Bez., Budakeszi-Strasse 91—97. Gebiet und Umgebung des mittelalterlichen Paulinerklosters von Budaszentlőrinc. 1961 begann die Höhlenforschungsgruppe des Hauptstädtischen Rats mit der Erschließung der Báthori-Höhle am Hárshegy. Diese durch ehrenamtliche Arbeit geführte Forschungstätigkeit ist auch zur Zeit im Gange. — Bereits zu Beginn der Forschung stellte es sich heraus, dass die Höhle nicht nur für die Höhlenforscher und Geologen, sondern auch von archäologischem Gesichtspunkt ein wichtiges Gebiet ist. Sowohl vor der Öffnung als auch im Schutt der Höhle sind zahlreiche urzeitliche und mittelalterliche (13—14. Jahrhundert) Scherben zum Vorschein gekommen. — Vor der Auswertung der endgültigen Ergebnisse scheint es sicher zu sein, dass der Mensch der Urzeit dieses von der Natur geschaffen Asyl als Wohnhöhle gebraucht hat, sie wurde sodann im Mittelalter — vermutlich durch die Pauliner — zum Zwecke des Eisenbergbaues weitergebildet. Selbst im 18. Jahrhundert schon entstanden zur Erforschung der latenten Metallvorkommen der Budaer Berge János und Hárs mehrere Konsortien.

Im Gebiet des einstigen Klosters kam noch der Rest eines wahrscheinlich zur Zeit des 15. Jahrhun-

derts erbauten Turmes mit einem Grundriss von 10×10 m und einer 8,60×8,60 m-Innenweite, sowie ein 22 m tiefer, mittelalterlicher Brunnen, mit gehauenen Quadersteinen sorgfältig ausgelegt, zum Vorschein.

L. Zolnay

Vor den Gebäuden der **Kálvin-Passage 2—6 (III. Bez.)** konnten auf dem Bürgersteig im Laufe der Erdarbeiten eine neuere Partie der mittelalterlichen königlichen Burgkapelle von Óbuda und die Mauer des ihr sich an der Südseite anschliessenden Raumes bestimmt werden. Im Sanktuarium und im benachbarten Raum kam auch im Jahre 1965 der Rest des einstigen, aus rotem Marmor gelegten Fussbodens zum Vorschein.

Herta Bertalan

V. Bez., Kossuth Lajos-Gasse. Hatvaner Tor und Rondelle. Die mittelalterliche Pester Stadtmauer wurde gegen Ende des 15. Jahrhunderts gebaut. Sie hatte drei Tore bzw. Tortürme, die mit der Stadtmauer zusammen an der Wende des 18—19. Jahrhunderts zum Teil abgerissen, zum Teil eingebaut wurden. Das bekannteste von den Toren war das an der OW-Hauptstrassenlinie der Stadt gestandene Hatvaner Tor. 1963 bot sich während dem Bau der Unterführung an der einstigen Stelle des mittelalterlichen Tores bzw. der vor ihm gestandenen Rondelle bei der Kreuzung der jetzigen Kossuth Lajos-Gasse und des Museum-Ringes die Möglichkeit zur genaueren Ortsbestimmung dieser. Im Kabelschacht der neben dem letzten Gebäude an der Südseite der Kossuth Lajos-Gasse neben dem Hotel Astoria gegraben wurde, fand man in 1,20 m-Tiefe den einen Konsolstein der Aufziehbrücke des mittelalterlichen Tores. Die 16 m lange 3,30 m hohe und 6 m starke, aus Quadern gebaute Grundmauer der im 16. Jahrhundert gebauten halbrunden Rondelle kam ebenfalls in der mächtigen Arbeitsgrube der Unterführung zum Vorschein. Aus dem erschlossenen Mauerrest kann errechnet werden, dass der einstige Durchmesser der Rondelle 40 m betrug. Neben den Grundmauern fanden wir in 4,30 m-Tiefe Scherben aus dem 13. Jahrhundert vor.

Rosa Feuer

V. Bez., Március 15-Platz. Die Pester St. Michel-Kapelle. Am Ende des vergangenen Jahrhunderts stand neben der heutigen Elisabeth-Brücke in einem seitdem verschwundenen Haus in der Duna Gasse 4 eine kleine, gewölbte, gotische Kapelle mit Spitzbogengerippe. Der Gebäudeblock mit der Kapelle wurde zu Beginn des Jahrhunderts beim Bau der Elisabeth-Brücke abgerissen und das Niveau des Gebietes mit einer Aufschüttung von mehreren Metern gehoben. 1962 wurde beim Neubau der Elisabeth-Brücke diese Aufschüttung bis zum alten Niveau des 19. Jahrhunderts von neuem entfernt. Auf diese Weise konnte der Platz der Kapelle neuerdings erforscht werden. Wir konnten feststellen,

dass die Mauern der Kapelle vom inneren Niveau des 19. Jahrhunderts an in 2 m-Höhe auch heute noch stehen. Die Freilegung hat geklärt, dass die Kapelle nicht allein steht, sondern sich noch der Südseite ein mittelalterlicher Raum organisch anschliesst, den südwestlichen Eckgewölbeansatz dieses hat die Forschung mit dem Rippenstumpf ebenfalls an die Oberfläche gebracht. Die Kapelle lässt sich auf das 15. Jahrhundert datieren. Vor der westlichen Fassade legten wir im offenen Suchgräben untereinander mehrere Niveaus mit Fundmaterial aus dem 18—19. Jh. und der Türkenzeit im 16—17. Jh., ferner aus dem 15. Jh. und schliesslich aus dem 13. Jh. frei.

Zur Erhaltung der Reste der freigelegten Kapelle gab es keine Möglichkeit und so wurden diese noch vor Beedigung der Forschung wiederum eingegraben. Die Ruinen befinden sich südlich vom Brückenkopf der Elisabeth-Brücke in der Nähe der Ecke Molnár-Gasse—Március 15-Platz unter dem Fahrdamm in einer Tiefe von 70 cm.

Rosa Feuer

V. Bez., Váci-Gasse 47—Molnár-Gasse 4. Bei der Restauration der ehemaligen Kirche der Englischen Fräulein konnte im Jahre 1964 beim Abschlagen des Mörtels festgestellt werden, dass ein 16 m langer Abschnitt der südlichen Kirchenwand vom Pflaster an bis 60 cm-Höhe eine mittelalterliche Mauer ist. Auf dem der Molnár-Gasse zu liegenden

Hofe des Grundstückes wurden in der Umgebung der Krypta im Laufe der durchgeführten Erdarbeiten unversehrte Gefässe aus dem 13. Jahrhundert vorgefunden.

Rosa Feuer

TÜRKENZEIT

I. Bez., Színház-Gasse 5—7. Im Jahre 1965 setzten wir die Freilegung des einstigen Paschalastes fort. Es wurden die Zusammenhänge der entlang des westlichen Abschnittes der Donauseite gestandenen mittelalterlichen und türkenzeitlichen Gebäudereste mit den bereits früher zum Vorschein gekommenen Gebäudeteilen geklärt. In der nördlichen Hälfte des östlichen Flügels konnte die Grundrisszeichnung von mehreren türkenzeitlichen Räumen erkannt werden. Diese Räume dürften — vor allem auf Grund ihrer Masse — dem im nördlichen Flügel gewesenen Bade angehört haben. An mehreren Stellen kam eine mit Kopfplaster bedeckte Strasse oder ein Hofteil zum Vorschein. Wir konnten auch feststellen, dass anlässlich der türkenzeitlichen Bauarbeiten oft die mittelalterlichen Mauern in vielen Fällen als Fundament benützt worden sind. Im Laufe der Freilegung fanden wir sehr viele türkische und türkenzeitliche, sowie mittelalterliche Keramik und viele Tierknochen vor. Die Freilegung wurde 1966 fortgesetzt.

Gy. Gerő

PARRAGI GYÖRGYI

ÁSATÁSOK AZ AQUINCUMI POLGÁRVÁROS K-I RÉSZÉN

Az aquincumi polgárváros K-i felében 1964 nyarán ásatást végeztünk. Kutatásunk célja: a rommező végleges műemléki helyreállítása előtt az építési periódusok megállapítása, és az épületek alaprajzának tisztázása. Ezen a területen a 40-es évek elején már folyt bizonyos kutatás, akkor azonban csak a falak körvonalait követték, az ásatás eredményéről, a leletanyagról nem jelent meg publikáció.¹

A területen először egy 20 méteres, Ny—K-i irányú kutatóárkot húztunk, majd ezt dél felé blokkszerűen bővítettük. Az árok Ny-i szakaszát, 1—6 méterig I. felületnek, K-i szakaszát, 7—20 méterig II. felületnek nevezzük (alaprjz).

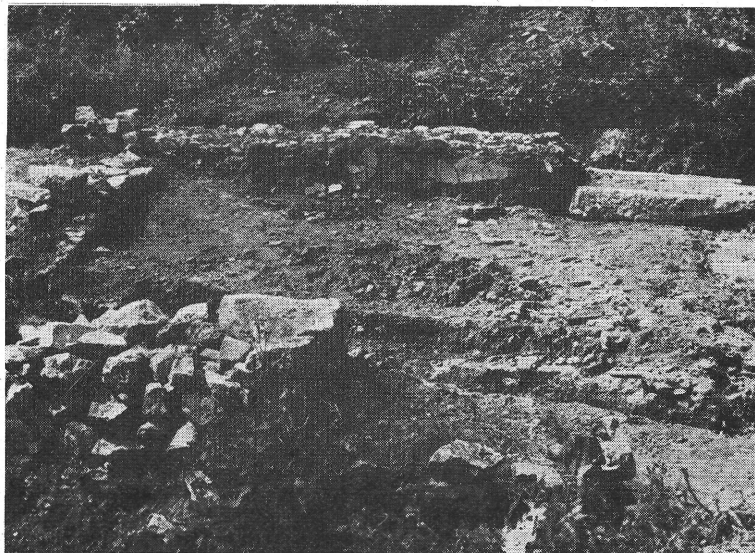
Az árok 1—4 méteres szakaszában tegula, imbrex, vakolatmaradványok alatt terrazzó padló tűnt elő. Az ároknak ezt a szakaszát D felé kiszélesítettük, s itt egy kéthelyiséges lakóház maradványai bontakoztak ki (1. kép). Az 1. sz. helyiség 340—440 cm, a 2. sz. helyiség 420×450 cm belterületű volt. A zárófalak vastagsága 60 cm, a válaszfalaké 40 cm. A 2. sz. helyiség Ny-i és D-i zárófala egy darabon elpusztult, de a fal alapjait megtaláltuk, A kváderkövekből kirakott falakat mészharcba rakták.

A bejárat az 1. sz. helyiség ÉNy-i sarkában volt, ahol a küszöbkő megmaradt. (2. kép.)

Az 1. sz. helyiségből É—D-i irányú terrazzó béléses, alján kőlapokkal borított fűtőcsatorna halad, mely a 2. sz. helyiségben beleköt egy K—Ny-i irányú fűtőcsatornába. A két csatorna találkozásánál megtaláltuk a fűtőoszlopokat is.

1. kép. I—II. sz. helyiség fűtőcsatornával
Raum Nr. I—II. mit Heizkanal

2. kép. I. sz. helyiség Ny-i zárófala és küszöbkő
Schwellenstein in der NW-Ecke des Raumes Nr. I., daneben
eine nach W verlaufende Abschlussmauer

Mindkét helyiségben, tegula- és imbrex-törmelékek alatt, falfestmény-töredékek is borították a padlót. A 2. sz. helyiség fűtőcsatornája is freskó-töredékekkel volt betöltve. A falfestmények rossz állapotban, kis töredékekben maradtak meg. Legnagyobb számmal vörös, fehér, sárga, fekete alapszínű töredékek szerepelnek, melyeket fekete, piros, illetve fehér és zöld keretelő sávok tagolnak (3—4. kép). Megállapíthattuk, hogy a festésben a hármass beosztást követte a festő: lábazati rész, képmező, lezáró fríz.

A középmező figurális, növényi ábrázolás lehetett. Egy vörös alapú töredéken fehér színnel elnagyoltan megfestett, leegyszerűsített virágminta látható (5. kép 1—2.). Egy másik fehér alapú töredéken fejábrázolás részlete maradt meg. Lazán, szinte körvonalazás nélkül megfestett haj keretezi az arcot (6. kép).

Hasonló stílusú festéssel találkozunk a Helytartópalota keleti traktusában is, ahol szintén kontúrosan megfestett, stilizált virágmintával díszítették a falat.²

Egy sárga alapú töredéken piros, tulipánszerű virágszirmok láthatók, melyeket fekete, piros, fehér csíkozás keretez.

A Helytartópalota 3. és 7. számú helyiségében találjuk megfelelőjét,³ mely a II. építkezési korszakban készült, a II. sz. második felében.⁴

Egy fekete alapú töredékre halványan, fehér színű virágot festettek. Mivel nagyobb töredék ebből a mintából nem maradt fenn, ezért csak felvetjük annak a lehetőségét, hogy ez stílusban a Festőlakás 8. számú helyiségének festéséhez kapcsolódik, s korban a II. sz. utolsó harmadára tehető.⁵ A töredékekből megállapíthattuk, hogy nagyobb, egyszínű mezőket különböző keretelő sávok kisebb-nagyobb táblákra osztottak. Az egymást váltó egyszínű mezők, s a felfelületre kiterjedő egységes alapszín jellemzi a festési módot, mely egyike Aquincumban a II. sz.-tól a leggyakrabban előforduló díszítéseknek.⁶ Ezt a díszítést alkalmazták a tűzoltólaktanya VI. számú helyiségének festésénél, ahol vörös mezőt fehér sáv keretez, sárga mezőt fehér vonalak osztanak fel. Mint tudjuk, ez az épület a II. sz. közepe után épülhetett.⁷ Intercisában sötétvörös, sötétzöld vonalak fehér mezőt kereteznek, egy — a kísérő kerámia alapján II. sz. második felére keltezhető — épületben.⁸

Az aquincumi épületnél a falfestmény-töredékek között kevés kerámia került elő: drag. 37. formájú tál talptöredéke, szürke anyagú oldaltöredék, jól iszapolt, piros festésű, háromosztatú fültöredék, dörzstál töredéke. Az analógiák és a kerámia anyag alapján megállapíthatjuk, hogy az épületet a II. sz. közepén és második felében festették ki.

A III. században az épületet újra vakolják. A tárgyalt falfestmények nagy része sűrűn beékelt, erre vakolták rá az új kifestésnél a következő réteget. Az új festékréteg vakolata rátapad az előzőre, s így az alsó rétege festés színeit jól konzerválja.

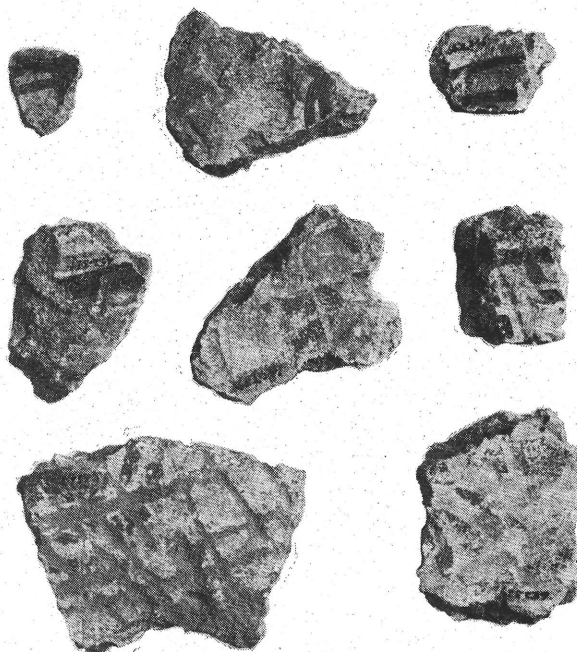
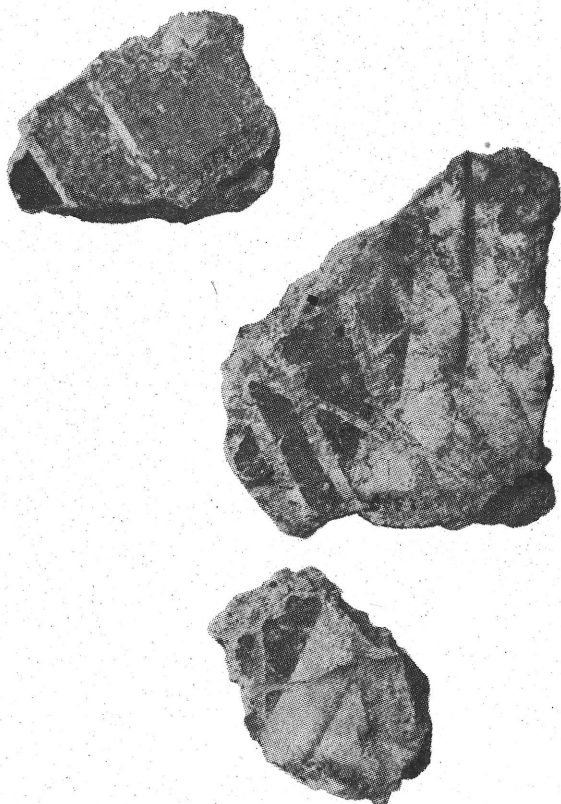
A töredékek között kétrétegű vakolatdarabokat is találtunk, ahol mindkét festés jól látható. (4. kép 3.) A második periódus festése megmaradt az I. számú helyiség Ny-i falának lábazati részén. A fehér alapszínű festést világos piros sáv keretezi. Ehhez a periódushoz tartozhatott az a piros szalagsokorral díszített, fehér alapú töredék is, melynek megfelelője Intercisában került elő.⁹

Az épület 2. periódusában került falra az a stukkópárkány-töredék, melyet a küszöb mellett találtunk. (7. kép) A felső sorban kymasor, utána léctag, mely alatt kanyargó indák között virágminta látható. Az indák közötti teret pontsor tölti ki, a párkányt kettős léctag zárja le.

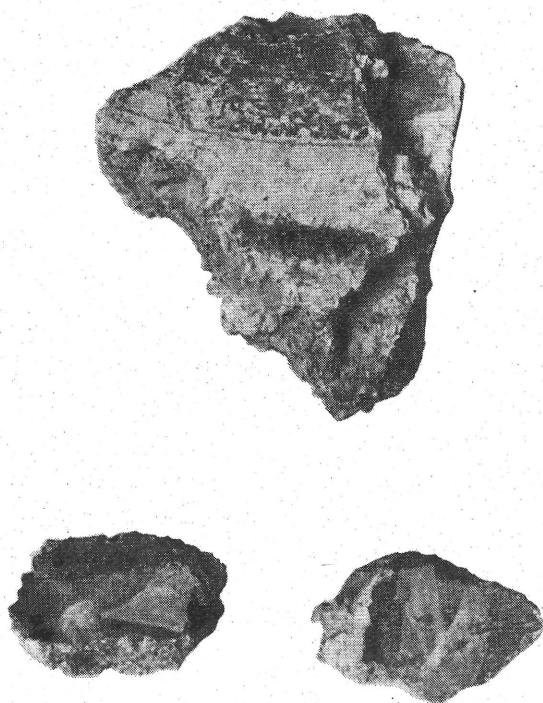
Ennek a párkánynak megfelelője került elő a Kiscelli utcai lakóház V. helyiségéből, mely a harmadik építési korszakból való.¹⁰ Másik analógiája egy aquincumi lakóházból ismeretes.¹¹ Aquincumban a II. század közepétől működött stukkóműhely, ahol mintakönyvek után dolgoztak, ezért található meg motívumaik különböző épületeknél. A stukkók kivitelében a III. századtól kezdve hanyatlás áll be¹², a díszítőelemek közötti teret pontsorról töltik ki, a klasszikus motívumokat, pl. kyma, még használják, de leegyszerűsített változatban, s a relief nem emelkedik ki a háttérből, hanem laposan van kidolgozva.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az épületet a II. században emelték, ekkor készültek a falfestmények is. A III. század elején újra festették. Valószínű, hogy a III. század végén pusztult el. Aquincumot ebben az időben egymás után érik a szarmata-jazigok támadásai, fokozatosan elveszti jelentőségét.¹³

A II. felületen, a Ny—Ki-i árok 7. méterénél egy kőbéléses, tetején peremes téglákkal fedett csatorna haladt déli irányba. Az árok 10. méterénél É—D-i irányú, agyagba rakott, tetején vakolt, 60 cm vastagságú, 6 méter hosszú fal került elő, mely K-re fordult. (8. kép) A falsarok erősen meg volt rongálva. A K-i irányú fal belefutott az árok 17. méterénél jelentkező, 2 méter széles kődarabokkal kirakott felületbe. (9. kép) Az É—D-i, és a K-i irányú fal, valamint a lekövezett szakasz oldalai mellől feltűnően sok állat-

3—4. kép. Falfestmény-töredékek az épület 1. periódusából
Wandgemäldefragmente aus der I. Periode des Gebäudes

5. kép. Virágmintás töredék az 1. periódusból
Fragment mit Blumenmustern aus der I. Periode

6. kép. Töredék az 1. periódusból, fejábrázolás részletével
Fragment einer Kopfdarstellung aus der I. Periode

7. kép. Stukkó párkány töredéke az 1. sz. helyiségből
Stuckgesims aus dem Raum Nr. I.

9. kép. Lekövezett udvarrész
Mit Steinen ausgelegte Fläche

csont, kizárólag szarvcsont került elő. Ugyancsak sok tegulatöredéket, pernye- és faszédarabokat találtunk, melyek alatt kerámiatöredékek voltak.

A legnagyobb számban szürke, szemcsés anyagú, vízszintesen, vagy rézsút kihajló peremű bögre-töredékek, enyhén vastagított peremű fazéktöredékek (10. kép), behúzott peremű tálak töredékei kerültek elő. Ezt az árut Aquincumban a II. század folyamán sok helyütt megtaláljuk.¹⁴ Ezek mellett nem hiányoznak sem a vastagabb falú, szürke színű, durván iszapolt fazekak, sem a fésűs díszű edények oldaltöredékei, melyeken gyakran körömmel vagy pálcikával benyomott vonalas díszítést láthatunk. A szemcsés, durva iszapolású fazék vízszintesen kihajló peremtöredéke hullámvonalas befésüléssel van díszítve. A

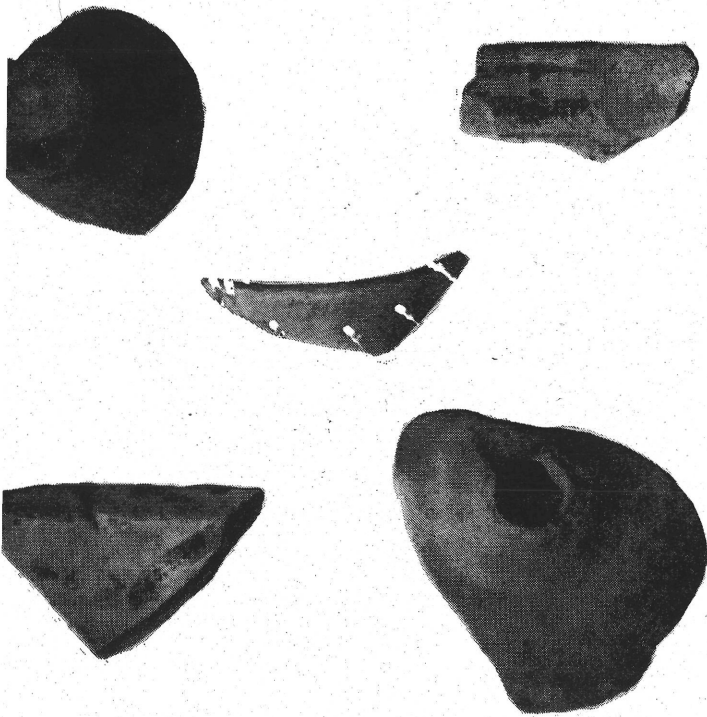

8. kép. Csatorna és É—D irányú fal a II. felületen
Kanal und NS orientierte Mauer auf der II. Fläche

fésűs díszű kerámia Flavius kortól kezdve a II. század folyamán használatban volt, a basilica első periódusának anyaga között is szerepel.¹⁵ A vastag falú edények színe többnyire szürke, a vékony falúaké fekete.

A durva anyagú csoport mellett kisebb számban találjuk a jól iszapolt, szürke engobos, legtöbbször Drag. 37-es formát utánzó tál töredékeit. (10. kép 2—3) Egy duzzadt peremű tál oldaltöredéke és egy talptöredék került elő ezen a felületen. A talp formája után feltehető, hogy a korai aquincumi műhelyek egyikében készült.¹⁶ A szürke, engobos félgömb alakú tál a II. században kedvelt forma volt.

A vörös anyagú kerámiák közül, melyek ritkábban fordultak elő

10. kép. Engobos tál töredékei
Fragmente einer mit Engobe überzogenen Schüssel

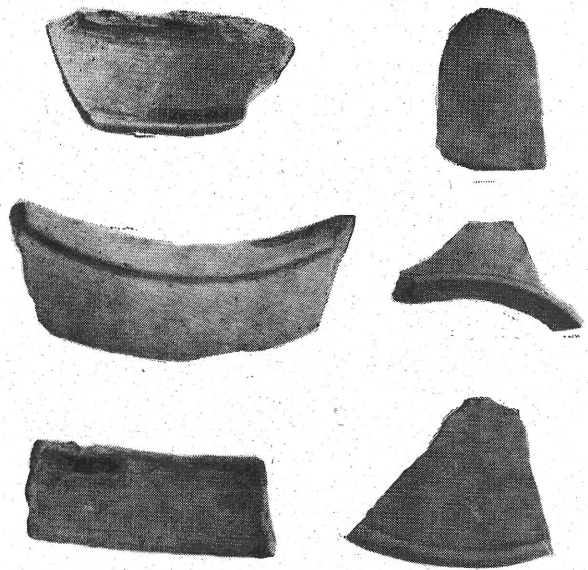
ezen a területen, megemlítjük egy vékony falú, jól iszapolt, félgömb alakú tálka oldaltöredékét, hasi részén szabadkézzel bevéssett fogaskarcolással díszítve. A világospiros festés lekopott, csak nyomokban látszik. Analógiát a Raktár utcai cella trichorais a polgárvárosi tűzoltószékház anyaga között találjuk meg.¹⁷

Szintén gyakori a II. századi emléanyagban az a vékony falú, világos téglaszínű, kis kerek, magasztott talpon álló bögre aljtöredéke, melynek analógiái a Gázgyári fazekastelepen, az ún. kis kemence mellett kerültek elő.¹⁸

Dörzstálak közül a kisebb méretű, jól iszapolt anyagú, világos téglaszínű tálak töredékei kerültek elő, perem alatti részük gyakran pirosra volt festve. A perem külső szegélyének megvastagodása a II. sz. közepére utal.¹⁹

A jól iszapolt, kissé porózus anyagú, nyersagyagszínű, behúzott, vagy kihajló peremű tálak analógiáit a katonai anyagszertár melletti kerámiaműhely anyaga között találjuk meg. Ez a műhely i. sz. 110—140 között működött, edényei még a II. sz. közepén is használatban voltak, és elsősorban a polgárváros lakóinak szükségletét fedezték.²⁰ (11. kép)

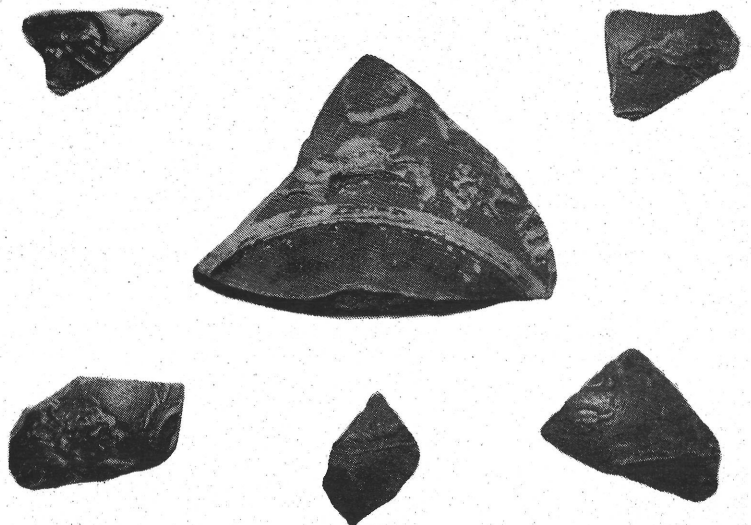
Említést érdemel még egy makkot ábrázoló, pozitív pecsételő minta. Ezt a mintát eddig sem a Gázgyári, sem a polgárváros területén feltárt kerámiaműhelyek mintái között nem találtuk meg. (14. kép) Az a kerámiaanyag, amely ezen a területen került elő, a II. sz. első évtizedeitől a II. sz. hatvanas éve közötti időben készült, és volt használatban.

11. kép. Nyersszínű edénytöredékek
Fragmente einer grauen Keramik aus der II. Fläche

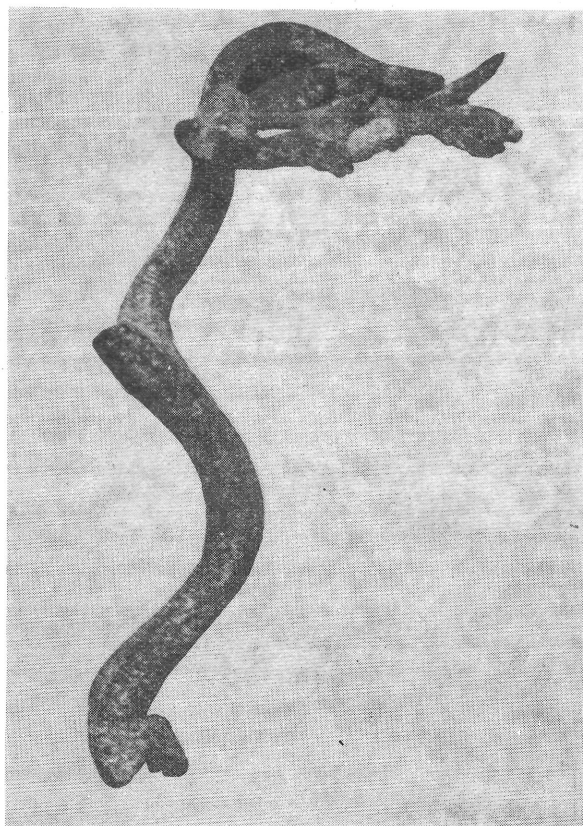

12—13. kép. Sigilláták
Sigillatae aus Rheinzabern

14. kép. Pecsételőminta
Stempelmuster

15. kép. Faágat mintázó szobortöredék
Ein Baumzweig darstellendes Statuenfragment

Sigillaták közül a Drag. 37, 32, 42 formához tartozó töredékek kerültek elő legnagyobb számmal.

Bár bélyeggel ellátott töredék nem került elő, az analógiák alapján a rheinzaberni gyár termékei közé sorolhatjuk a sigillatákat. Rheinzabern fő felvevő piaca Noricum és Pannónia volt. (12—13. kép.)

Termékei legnagyobb számmal szerepelnek a II. sz.-i lelőhelyeken, így Aquincumban a tűzoltó-székház, a festőlakás, stb. anyagában.²¹

1. Drag. 37 tál oldaltöredéke 5 karélyos nagy levéllel. Ez a levéltípus gyakori a rheinzaberni sigillatákon. (Lud. V. 851/58; Juhász XVIII. t. 1.) (Itsz: 62.5.14)
2. Aljtöredék, kettős körív felett, kettős levél-füzérrel. (Lud. V. 107/255) (Itsz: 65.2.98)
3. Kis töredéken kettős medaillon között 5 ágú rozetta, fölötté V alakú dísz. (Lud. V. 102/123) Cerialis is használta ezt a motívumot. (Itsz: 65.2.103)
4. Oldaltöredék, kettős medaillon között virágminta. (Lud. II. 10/212 Itsz: 65.2.148)
5. Kis töredék szőlőfürttel (Lud. V. 128/75) (Itsz: 65.2.177)
6. Kis töredéken feltartott kezű női alak látható, (Lud. V. 52/57; Juhász, XV. t. 18. XII. t. 13) két oldalán balra futó kutyák (Oswald LXXI t. 1728). Mindkettőt megtaláljuk Cerialis motívumai között. (Itsz: 65.2.279).
7. Oldaltöredék, futó állat hátsó részével (Oswald, LXXI t 1) (Itsz: 65.2.279).
8. Drag. 37 aljtöredék, balra futó kutya, jobbra futó nyúllal (Lud. II.76) (Itsz: 65.2.208). A nyúl Cerialis motívumai között is szerepel.
9. Töredéken ugró vadállat (Oswald LX. t. 1376) lompos farkú állatot üldöz. Hasonló töredék a tűzoltószékház anyagában (Laurea II. 226/10 kép.). Hasonló motívum szerepel COMITALIS névvel jelzett darabon (Itsz: 65.2.288).
10. Kis töredék, levélből kiágazó indán madár ül (Oswald LXI. t. 376; Juhász XIII. t. 2).
11. Oldaltöredék, ugró tigrissel (Juhász, XVII. t. 35) (Itsz: 65.2.15).
12. Gyöngysor-keret alatt barbotin levél. Ez a típus gyakori Rheinzabernben. Drag. 35—36 formájú tálakon, a II. sz. közepén.²²

A sigillata edények legnagyobb részét a II. sz. közepéig gyártották. Többségük erősen kopott, mázuk nem fényes, kidolgozásuk gyengébb kivitelű. A II. felület K-i fala mellől, tetőfedő téglák alól

16—17. kép. Maszkkal díszített bronz edényfűl
Gefässhenkel mit Maske

került elő egy bronz faág. (15. kép) Olyan szoborhoz tartozhatott, mint amilyen Pilisszántón került elő, s szüretelő Ámort ábrázol.²³ Az ág tömören öntött, 3 karélyos talpon támaszkodott a törzsre. A balra hajló ág háromosztatú levélben végződik, levelei egymásra hajlanak. A levelek tölgyfalevelet mintáznak. A törésfelületből következtethetünk, hogy jobbra még egy ág indult ki. Láng Nándor mutatta ki, hogy a tölgyfaábrázolás a hellenisztikus művészetben tűnik fel, mikor a relief-plasztikában is a festői irány lesz az uralkodó.²⁴

A reliefeken ábrázolt tölgyfáknak lombozatuk nincs, az egyes ágak szabadon láthatók, s belőlük nőnek ki az aránylag nagy, de mindig felismerhetően mintázott levelek. Ezt az ábrázolási módot találjuk az itt előkerült szobrocskán is.

Készítési idejét Láng a II. sz. második felére helyezi, s a szobrocskát itáliai import darabnak tartja.²⁵

Az Aquincumi Múzeum raktárában egy másik hasonló ágat ábrázoló bronz töredéket találtam (ltsz: 47/13494), szintén a polgárvárosból került elő. Vastagabb, felfelé elkeskenyedő ágból jobbra-balra kis levelek ágaznak ki. A törésfelület itt is arra mutat, hogy ez az ág is egy törzsből indult ki, s az előbbiekhöz hasonló szobornak lehetett része. Magam részéről a készítési idejét a II. sz. első felére tenném. Az itt előkerült kerámiaanyag is ezt bizonyítja.

Ezek a szobrok kedveltek voltak a II. sz.-ban, s talán helyben is készítették őket, itáliai minta után.

A Ny—K-i árok 7—8 méteres szakasza között került elő egy bronz kancsófűl töredéke, mely női fejet ábrázoló maszkkal van díszítve. (16—17. kép) A félhold alakú fejdísz alatt, csigákban megmintázott haj borítja a homlokot. Az arc két oldalát vízszintesen rovátkolt vonalakkal ábrázolt haj keretezi. A szem, orr, száj erőteljesen, plasztikusan megmintázott. Az edényfűl formájából következtethetünk arra, hogy a maszk nem az edény testére támaszkodott, hanem a szájperemet díszítette, s az edény belseje felé nézett.

Pannóniában a I. sz.-ban gyakori az az edénytípus, amelynek peremét két szembenéző, legtöbbször női fejet ábrázoló maszk díszített.²⁶

A fülhöz tartozó kancsó elpusztult, így formájáról biztosat állítani nem tudunk. Legtöbbször a lóherelevél alakú, kiöntővel rendelkező kancsókat díszítették ezen a módon. Szatír és menász fejjel díszített, lóhere alakú, kiöntővel bíró kancsókat ismerünk Pannónia területéről, ezek az I. sz. végén, a II. sz. elején voltak használatban, s Itáliából kerültek a tartományba.²⁷ Valószínűleg itáliai import a most előkerült edényfűl is, erre utal a finom, szinte portrészerű kidolgozás.

Összefoglalva az elmondottakat, erről a területről a következőket állapíthatjuk meg. A II. felületen előkerült falak és a kővel kirakott felület összetartozott. A kerámia és sigillata anyag egységes képet mutat. Mivel a kerámiaanyag, főleg az É—D-i irányú falnál, tetőfedő cserepek alatt feküdt, így az épület pusztulásának korára jellemzőek. A leletanyag az alsó, fekete rétegből került elő. Ezt a réteget egy égési réteg zárja le, mely fölött szürke, döngölt agyagréteg húzódott, minimális atipikus leletanyaggal. A kerámiaanyag a II. sz. hatvanas éveivel zárul, erre az időre utal az agyagba rakott fal is.²⁸ Valószínű, hogy tűzvész pusztította el ezt az épületet, melyet később már nem újjítottak meg. Az épület rendeltetésének meghatározásához talán az állatcsontok segítenek hozzá. Bökönyi Sándor hívta fel a figyelmemet a csontanyag meghatározása közben arra, hogy kizárólag „vágóhídi hulladéknak” nevezett állatcsontokkal találkozunk.²⁹ Felvetjük annak a lehetőségét, hogy itt egy állatfeldolgozó üzem, vagy vágóhíd lehetett. Mivel ezen a területen a magas talajvíz miatt a legelső periódusokat megnézni, s az ásást teljesen befejezni nem tudtuk, egy további kutatásnak a feladata e kérdés teljes eldöntése.

JEGYZETEK

- ¹ Szilágyi J., Bud. Rég. XIV (1945) 458.
² Póczy K., Bud. Rég. XVIII (1958) 111.
³ Vezérffy Károly rekonstrukciója.
⁴ Póczy, i. m. 114.
⁵ Nagy T., Bud. Rég. XVIII (1958) 168.
⁶ Alföldi A.—Nagy L. Bud. Tört. I./2 593.
⁷ Nagy L. Laur. Aqu. II. (Diss. Pann. II. 11) 187 (1941)
⁸ Fitz J. Intercisa II. (Arch. Hung. XXXVI (1957). 21.
⁹ Fitz, i. m. V.T.4.
¹⁰ Póczy K., Bud. Rég. XVI (1955) 58.
¹¹ Nagy L., Arch. Ért. 1927. 122, 49. kép.
¹² Nagy L., Bud. Tört. I./2 597.
¹³ Alföldi, Bud. Tört. I./2, 672.
¹⁴ Nagy T., Bud. Rég. XXI (1964) 25.
¹⁵ Nagy T. utóbb idézett m. 46.
¹⁶ Nagy T. u. i. m. 31.
¹⁷ Nagy L. Az óbudai ókeresztény cella trichora a Raktár u.-ban, 52; (1931) Nagy L. Laur. Aqu. 204.
¹⁸ Kuzsinszky B., Bud. Rég. XI (1932) 344.
¹⁹ Kuzsinszky B., i. m. 335.
²⁰ Nagy T., Bud. Rég. XXI (1964) 31.
²¹ Nagy L. Laur. Aqu. 208—211, Nagy T., Bud. Rég. XVIII (1958) 160.
²² Nagy L., Az óbudai óker. cella trichora, (1931) 69.
²³ Láng N., Bud. Rég. XIII (1943) 3.
²⁴ Láng, i. m. 8—9.
²⁵ Láng, i. m. 19.
²⁶ Radnóti A., A pannóniai római bronz edények. Diss. Pann II. 6 (1938) 122.
²⁷ Radnóti, i. m. 123.
²⁸ Nagy T., Bud. Rég. XXI (1964) 50.
²⁹ Bökönyi Sándor.

GYÖRGYI PARRAGI

AUSGRABUNGEN AM ÖSTLICHEN ENDE DER ZIVILSTADT VON AQUINCUM

In der östlichen Hälfte der Aquincumer Zivilstadt führten wir auf dem Gelände hinter dem Museum eine Ausgrabung durch. Im Laufe dieser kam ein aus zwei Räumen bestehendes Wohnhaus mit Terrazzofussboden zum Vorschein. Unter dem Terrazzofussboden verlief ein T-förmiger Heizkanal. Das Gebäude war mit Wandgemälden verziert. Felder von rotem, gelbem, weissem und schwarzem Grund wurden durch rote, weisse, grüne Umrahmungsstreifen in weitere Felder geteilt. Laut Bezeugung der Fragmente war das Mittelfeld der Wand mit Blumenmustern und einer Menschengestalt verziert. Auf Grund der mit Konturen gemalten, stilisierten Blumenmuster wurde das Gebäude zuerst in der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts ausgemalt. Die Wandbemalung wurde im 3. Jahrhundert erneuert. An zahlreichen Fragmenten blieb die zweischichtige Farbe erhalten. Zu dieser Zeit gebrauchte der Maler eine einfarbige, weisse Grundfarbe, die von einem hellroten Umrahmungsstreifen abgeschlossen war. Das Gebäude wurde auch von einem Stuckgesims verziert. Nach einer Kymareihe und einem doppelten Leistenglied wurde auf dem Gesims ein rundumlaufendes Blumenmuster dargestellt. Auf Grund der Reliefbehandlung und der Analogien dürften die Stuckarbeiten zu Beginn des 3. Jahrhunderts gefertigt worden sein.

Östlich von diesem Gebäude verlief eine andere, in Lehm gelegte, NS orientierte, sodann nach O abbiegende Mauer. Die östlich orientierte Mauer geht in eine 2 m breite, aus Steinen ausgelegte Fläche über. Von diesem Gelände kamen eine für die erste Hälfte des 2. Jahrhunderts charakteristische, graue

Schale, ferner ein Topf und Schüsselfragmente aus gekörntem Material, ausserdem Wandscherben von Schüsseln aus rotem, gut geschlämmtem Ton zum Vorschein. Unter dem Sigillata-Material finden wir die Produkte der Fabrik zu Rheinzabern vor. Neben den Mauern wurden viele Tierknochen, ausschliesslich Hornknochen vorgefunden.

Von dem kleinen Fundmaterial verdient noch ein Fragment mit der Darstellung eines Eichenzweiges erwähnt zu werden, das einer solchen Statue angehört haben dürfte, wie die im Aquincumer Museum befindliche, Amor bei der Weinlese darstellende Statue ist. In diesem Bereich wurde auch das Fragment eines Kannenhenkels gefunden, das von einer, einen Frauenkopf darstellenden Maske verziert ist. Aus der Form des Gefässhenkels können wir darauf schliessen, dass die Maske sich nicht auf den Körper des Gefässes aufgestützt, sondern den Mündungsrand verziert und nach dem Inneren des Gefässes geblickt hat. In Pannonien ist dieser Gefässtyp, dessen Rand zumeist von einer, einen Frauenkopf darstellenden Maske verziert wird, im 1. Jahrhundert häufig anzutreffen.

Fassen wir das Ergebnis der Ausgrabung zusammen, so lässt sich feststellen, dass dieses Gebiet in den sechziger Jahren des 2. Jahrhunderts wahrscheinlich durch eine Feuerbrunst verwüstet und das Gebäude nicht mehr hergestellt wurde. Da wir unter den Tierknochen den sog. „Schlachthofabfall“ gefunden haben, werfen wir die Möglichkeit auf, dass hier ein Schlachthof oder ein Tieraufarbeitungsbetrieb gestanden haben dürfte. Die Klärung dieser Frage ist Aufgabe weiterer Forschungen.